ការបូកសរុបព្រឹត្តិការណ៍ ប្រវត្តិសាស្ត្រ នៃ ប្រទេសកម្ពុជា ពីឆ្នាំ ១៨៦៣ ដល់ ឆ្នាំ ២០០០

Rappel succinct des événements de 1863 à 2000

ព្រឹត្តិការណ៍ ប្រវត្តិសាស្ត្រខ្មែរ ដែលខ្ញុំបាននិយាយរៀបរាប់ ជាហូរហែមកនេះ លាតសន្ធឹងពី ពេលអាណាព្យាបាលបារាំង មកទល់នឹង ឆ្នាំ ២០០០។ នៅក្នុងរយៈពេល ជាងមួយសតវត្សកន្លងមកនេះ ប្រទេស កម្ពុជា បានឆ្លងកាត់ សម័យកាលជាច្រើន ៖ ពីឆ្នាំ ១៨៦៣ ដល់ឆ្នាំ ១៩៥៣ គឺ សម័យ «អាណាព្យាបាលបារាំង» ។ នៅក្នុងសម័យកាលនោះ ការបះបោរប្រឆាំង នឹង វត្តមានបារាំង មានជាហូរហែរ ហូតដល់បារាំង សុខចិត្តផ្តល់ឯករាជ្យឲ្យខ្មែរនៅឆ្នាំ ១៩៥៣ តាមការទាមទារ ដ៏ទទូចរបស់ព្រះមហាក្សត្រខ្មែរ នរោត្តម សីហនុ។ ពីឆ្នាំ ១៩៥៣ ដល់ឆ្នាំ ១៩៧០ ប្រទេសកម្ពុជា ស្ថិតនៅក្នុងសន្តិភាព ក៏ ពិតមែន ប៉ុន្តែការប្រទាញប្រទង់គ្នា រវាង អ្នកនយោបាយ អភិរក្សនិយម និងកុម្មុយនិស្ត បានរុញច្រានប្រទេសបន្តិចម្តងៗ ឆ្ពោះទៅរកសង្គ្រាម រវាងប្លុកលោកសេរី នឹង លោកកុម្មុយនិស្ត នៅឥណ្ឌូចិន ។ សម្តេច នរោត្តម សីហនុ ប្រកាន់ខ្សែបន្ទាត់ នយោបាយ ,, ទៅរកប្រទេស កុម្មុយនិស្ត ចិន និង យួន ដែលក្រោយពេលបារាំងចេញបាត់ទៅ មានមហិច្ឆតា ចង់ដើរតួជំនួសបារាំង នៅឥណ្ឌូចិន ។ ប៉ុន្តែ ឧត្តមសេនីយ៍ លន់

ទល់ និង អ្នកអង្គម្ចាស់ស៊ីសុវត្ថិ សិរិមតៈ មិនយល់ស្របនឹង នយោបាយនេះ របស់សម្តេច នរោត្តម សីហនុទេ ។ នៅថ្ងៃ ១៨ មិនាឆ្នាំ១៩៧០ សភា ទាំងពីរ ដែលបានតែងតាំង សម្តេច នរោត្តម សីហនុ ជាប្រមុខរដ្ឋ បានទម្លាក់ព្រះអង្គពីអំណាចវិញ ដើម្បីដេញកងទ័ពវៀតកុង និង វៀតណាមខាងជើង ចេញពីទឹកដីខ្មែរ ។ ពីឆ្នាំ ១៩៧០ ដល់ ឆ្នាំ ១៩៧៥ ប្រទេស កម្ពុជា បានកសាង របបសាធារណរដ្ឋ លើកទីមួយ នៅក្នុងប្រវត្តិសាស្ត្រ នៃ ប្រទេស កម្ពុជា ប៉ុន្តែត្រូវប្រឈមមុខ នឹងកងទ័ព វៀតណាម កុម្មុយនិស្ត ព្រមទាំងកងទ័ពខ្មែរក្រហម គឺ ក្រុម អ្នកកុម្មុយនិស្ត ជាតិនិយម ដែលបានរំដោះខ្លួនចេញពី កុម្មុយនិស្តវៀតណាម ហើយចូលទៅក្នុងបរិវេណ នៃបដិវត្តន៍ កុម្មុយនិស្តចិន ។ ទោះមានទំនាស់បែបនេះក្តី ក៏ នៅទីបំផុត កងទ័ពខ្មែរក្រហម និង កងទ័ពវៀតណាមកុម្មុយនិស្ត បានវាយរំលំ របប «សាធារណរដ្ឋខ្មែរ» បានទាំងស្រុង ។ ពួកខ្មែរក្រហមឡើងមកកាន់អំណាចនៅ ខែមេសា ឆ្នាំ ១៩៧៥ ប៉ុន្តែ ដោយបន្តវិនាសកម្មច្រើនពេក របប«កម្ពុជា ប្រជាធិបតេយ្យ» របស់ ខ្មែរក្រហម បានត្រូវអតីតសម្ព័ន្ធមិត្ត របស់គេ - គឺ ប្រទេសវៀតណាម - ចូលមកឈ្លានពានស្រុកខ្មែរ វាយរំលំចោលនៅថ្ងៃ ៧ មករា ឆ្នាំ ១៩៧៩ ហើយដាក់ពួកខ្មែរក្រហមដែលបានបះបោរប្រឆាំង នឹងប៉ុល ពត ឲ្យឡើងកាន់អំណាចវិញ ។ សង្គ្រាម រវាងបងប្អូន កុម្មុយនិស្តទាំងពីរ បន្តរហូតដល់ពេលដែល សហភាព សូវៀត រលំរលាយបាត់ទៅ ។ ក្រោមការគាបសង្កត់ពីសំណាក់ សហគមន៍អន្តរជាតិ ជាពិសេស ពីសំណាក់ប្រទេស ចិន និងបស្ចិមប្រទេស វៀតណាមត្រូវបង្ខំចិត្តដកកងទ័ពចេញអស់ ពីស្រុកខ្មែរ ។ នៅខែកក្កដាឆ្នាំ ១៩៨៩ សន្និសីទ អន្តរជាតិទីក្រុងប៉ារីស បាន

សម្រេចបញ្ចប់សង្គ្រាមនៅកម្ពុជា ពោលគឺសង្គ្រាម រវាងបងប្អូនកុម្មុយនិស្តទាំងពីរ ដែលបានធ្វើឲ្យប្រទេសធំៗជាច្រើន ជាប់ពាក់ព័ន្ធជាមួយផងដែរ ។ នៅ ថ្ងៃ ២៣ តុលាឆ្នាំ ១៩៩១ កិច្ចព្រមព្រៀងមួយ រវាងខ្មែរទាំង៤ក្រុម បានកំណត់ បញ្ចប់អធិករណ៍ នៅកម្ពុជា ។ នៅឆ្នាំ ១៩៩១ អង្គការ សហប្រជាជាតិ ធ្វើអន្តរាគមន៍ បញ្ចប់សង្គ្រាម នៅស្រុកខ្មែរ ហើយ បើកឲ្យមានការបោះឆ្នោតសេរី ។ ប៉ុន្តែសាជាថ្មីម្ដងទៀត ប្រទេសកម្ពុជា ធ្លាក់ទៅក្នុងការប្រទាញប្រទង់ រវាង ចិន និង វៀតណាមដដែល ព្រោះអ្នកនយោបាយខ្មែរដែលបានបង្កវិនាសកម្ម ដោយរុញច្រាន ប្រទេស កម្ពុជា ឲ្យធ្លាក់ទៅក្នុងកណ្ដាប់ដៃ កុម្មុយនិស្ត បានវិលមកវិញដដែលនៅក្នុងរបបថ្មី។ ដូចនេះឃើញថា ប្រទេសកម្ពុជា មានសង្គ្រាមរហូត ពីឆ្នាំ ១៩៧០ មកដល់ឆ្នាំ ១៩៩១ គឺនៅពេលដែលអង្គការ សហប្រជាជាតិ ចុះមកធ្វើអន្តរាគមន៍ ។ អសន្តិសុខដែលខ្មែរក្រហមបានបង្ក នៅពេល អន្តរាគមន៍ របស់ អង្គការ សហប្រជាជាតិ ជាសង្គ្រាមតូចមួយដែលគ្មានបរទេសនៅពីក្រោយ ហើយដូចនេះ អង្គការខ្មែរក្រហម ត្រូវបាក់បែក លំលាយខ្លួនឯងតែម្ដង ក្នុងរយៈកាលមួយដ៏ខ្លី ។

ប្រទេសកម្ពុជា មុន ពេលវត្តមាន របស់បារាំង

មុនពេលដែលបារាំងមកតាំងទីនៅប្រទេសកម្ពុជា ប្រទេសនេះស្ថិតនៅក្នុងការប្រទាញប្រទង់ រវាងចក្រភពអណ្ណាម[៣៧] និងប្រទេសសៀមដែលក្រោយឆ្នាំ១៩៣៨ បានប្ដូរឈ្មោះជាប្រទេសថៃ ។ នៅឆ្នាំ ១៨៥៣ ដោយខ្លាច

[៣៧] បច្ចុប្បន្ននេះ អណ្ណាម គឺជាតំបន់ភាគកណ្ដាល នៃ ប្រទេសវៀតណាម ។

ចក្រភព អណ្ណាម និង ស្រុកសៀមយកស្រុកខ្មែរទៅចែកគ្នាមួយចំហៀងម្នាក់ ព្រះបាទ អង្គ ឌួង បានសុំឲ្យបារាំង មកជួយធ្វើអន្តរាគមន៍ ។ ប៉ុន្តែទាល់តែ ១០ ឆ្នាំក្រោយមក ទើបបារាំងបានសម្រេចមកជួយខ្មែរ តាមរយៈសន្ធិសញ្ញា អាណាព្យាបាលបារាំង ចុះហត្ថលេខានៅ ថ្ងៃ ១១ សីហាឆ្នាំ ១៨៦៣ ។ វត្តមាន របស់ បារាំងបាននាំឲ្យមាន ការប្រឆាំងយ៉ាងខ្លាំង ពីសំណាក់ អ្នកតស៊ូខ្មែរ អស់រយៈពេល ៩០ ឆ្នាំ គឺរយៈពេលដែលបារាំងត្រួតត្រាស្រុកខ្មែរ។ នៅក្នុងរយៈពេលនោះ បារាំងបានផ្ដាច់ប្រទេសកម្ពុជាពីអំណាច ឥទ្ធិពល របស់សៀម ប៉ុន្តែ មុននឹងចាកចេញពី ឥណ្ឌូចិន ពុំបានគិតគូរប្រគល់ទឹកដីខ្មែរដែលប្រទេសវៀតណាមបានកាត់ផ្ដាច់យកទៅតាំងពីសតវត្ស ទី ១៧ មកឲ្យខ្មែរវិញឡើយ ។ ទោះបីមានការតស៊ូយ៉ាងខ្លាំងក្លាពីសំណាក់ ចលនាដេញបារាំងចេញពីស្រុកក្ដី - គឺតាំងពី អាចារ្យ ស្វា (ឬ អាចារ្យស្វា) ពោធិកំបោរ, ស៊ីវត្ថា, រហូតដល់ សឺង ង៉ុក ថាន់, សឺង ង៉ុក មិញ, អាចារ្យ ហែម ចៀវ ជាដើម - ក៏ បារាំងបានជួយ ប្រទេស កម្ពុជា ឲ្យក្លាយទៅជា ប្រទេសសម័យទំនើបមួយដែរ ។ នៅឆ្នាំ ១៩៥៣ បន្ទាប់ពីមានការតស៊ូទាមទារឯករាជ្យ ពីសំណាក់ ចលនាខ្មែរផ្សេងៗ ជាពិសេស ពីសំណាក់ព្រះមហាក្សត្រខ្មែរ ព្រះបាទនរោត្តម សីហនុ បារាំងក៏សុខចិត្ត ប្រគល់ ឯករាជ្យឲ្យខ្មែរ ប៉ុន្តែដោយមានការទើសទាល់ក្រលែង ដោយហេតុថាផុតពីបារាំងទៅ ស្រុកខ្មែរ នឹងក្លាយទៅជាចំណី របស់ បណ្ដាប្រទេសកុម្មុយនិស្ត នៅក្នុងតំបន់ ពោលគឺវៀតណាម និងប្រទេសចិន ជាពុំខាន ។ ការប្រមើមើលទុកជាមុននេះ របស់បស្ចិមប្រទេស (គឺ បារាំង និង សហរដ្ឋអាមេរិក) ពុំខុសបន្តិចណាឡើយ ព្រោះចាប់តាំងពីឆ្នាំ ១៩៦០ មក នយោ

បាយ អព្យាក្រឹតភាពខ្មែរ បានត្រូវគំរាមកំហែង ដោយប្រទេស ចិន និង ប្រទេសវៀតណាមដែលនៅពេលនោះ វិតខំពង្រីកពង្រីង លទ្ធិ កុម្មុយនិស្ត នៅក្នុងតំបន់យ៉ាងមមាញឹកៗ ប្រទេសវៀតណាមខាងជើង តាមរយៈចលនា វៀតមិញ បានបង្កើត ចលនា កុម្មុយនិស្តខ្មែរមួយ នៅស្រុកខ្មែរ ។ រីឯ សម្តេច នរោត្តម សីហនុ ក៏គាំទ្រ ចលនានេះដែរ ដោយបើកដៃ ឲ្យកងទ័ព វៀតកុង តាំងទីនៅលើទឹកដីខ្មែរ តាមការស្នើសុំ ពីប្រទេសចិន ដែលកាល នោះ មានផែនការ វាយ សហរដ្ឋ អាមេរិកឲ្យចេញអស់ ពីឥណ្ឌូចិន ដើម្បី ក្តាប់យកភូមិភាគនេះទាំងមូលតែម្តង ។ កាលដើមឡើយ សម្តេច នរោត្តម សីហនុ ប្រមុខរដ្ឋ នៃប្រទេសកម្ពុជា គ្រាន់តែប្រឆាំង នឹង សហរដ្ឋ អាមេ រិកប៉ុណ្ណោះ ព្រោះអាមេរិក បានលើកទ័ពមកធ្វើសង្គ្រាមប្រឆាំង នឹង លទ្ធិ កុម្មុយនិស្ត នៅលើទឹកដីប្រទេសវៀតណាម ។ ប៉ុន្តែក្រោយមក ព្រះអង្គ ក៏ ធ្លាក់បន្តិចម្តងៗ ទៅក្នុងកណ្តាប់ដៃ ចិន [illegible] ។

នៅឆ្នាំ ១៩៥៩ ចិន និង សហភាពសូវៀតដែលជាប្រទេសកុម្មុយនិស្តដូចគ្នា ទាស់ទែងគ្នាយ៉ាងខ្លាំង។ ក្រោយទំនាស់នោះ ចលនាកុម្មុយនិស្ត នៅស្រុកខ្មែរ ក៏បែកចេញជាពីរក្រុមបដិបក្ខ ដែរ ។ ក្រុមមួយ ឧបត្ថម្ភដោយ ចលនា វៀតមិញ-ប្រទេសវៀតណាម ខាងជើង- មាន សហភាព សូវៀត គាំទ្រ ។ ហូ ជីមិញ ខ្លាចចិនយកទឹកដី ក៏បែរទៅរកបដិវត្តន៍ សូវៀតវិញ ។ កាលដើមឡើយ ប៉ុល ពត ក៏ស្ថិតនៅក្នុងចលនានេះដែរ ប៉ុន្តែចាប់ពីឆ្នាំ ១៩៦៦ បានសម្រេចយកចិនជាបង្អែកវិញ ហើយបង្កើត «បក្សកុម្មុយនិស្តកម្ពុជា» ។ នៅខែមេសាឆ្នាំ ១៩៧៥ ក្រុមប៉ុល ពត ដែល សម្តេច នរោត្តម សីហនុឲ្យឈ្មោះថា «ខ្មែរក្រហម» បានវាយរំលំ របប «សាធារណរដ្ឋខ្មែរ»

ដឹកនាំដោយឧត្តមសេនីយ៍ លន់ នល់ និងសិរីមតៈ ហើយដែលមាន សហរដ្ឋ អាមេរិកជាអ្នកគាំទ្រ ។ ការវាយរំលំ របប លន់ នល់ នេះ បានត្រូវ សម្តេច នរោត្តម សីហនុ ចូលរួមផងដែរ ព្រោះព្រះអង្គស្មានថា បើ របប លន់ នល់ រលំ ព្រះអង្គនឹង បានវិលត្រឡប់មកកាន់អំណាចវិញ ។ ប៉ុន្តែ ការពិត គឺ ប៉ុល ពត ទេ ដែលជាកូនអុក របស់ចិនពិតប្រាកដ ។ អំណាច ទាំងអស់ធ្លាក់ទៅក្នុងដៃខ្មែរក្រហម នៅថ្ងៃ ១៧ មេសាឆ្នាំ ១៩៧៥ រីឯព្រះ អង្គបានត្រឹមមានតួនាទីជាប្រមុខរដ្ឋគ្មានអំណាចប៉ុណ្ណោះ មុននឹងក្លាយខ្លួនទៅ ជាអ្នកទោស របស់ពួកនេះ បន្ទាប់ពីព្រះអង្គ សុំលាលែង ពីមុខតំណែង ។ ប៉ុល ពត បានយកព្រះអង្គ និង ក្រុមគ្រួសារទៅឃុំទុកក្នុងព្រះរាជវាំង ។ ចិន ក៏ពុំខ្វីរវល់នឹង វាសនាបែបនេះ របស់អតីតប្រមុខរដ្ឋខ្មែរ រូបនេះដែរ ព្រោះនៅពេលនោះ ប្រទេសចិន ដែល បានទទួល ជ័យជំនះទាំងស្រុង នៅ កម្ពុជា ពុំត្រូវការព្រះអង្គទៀតឡើយ ។ ប៉ុន្តែ អ្វីដែលចិន មិនបានគ្រោង ទុកជាមុន គឺការដែលប្រទេសវៀតណាម និង សហភាព សូវៀតឆ្លៀតយក ឱកាសដែលខ្មែរក្រហម សម្លាប់ប្រជាជនឯង ដោយរង្គាល ហើយបែកបាក់ ផ្ទៃក្នុង ដើម្បីវាយយកប្រទេសកម្ពុជាតែម្តង ។ ទំនាស់ រវាងបងប្អូនកុម្មុយនិស្ត ទាំងពីរនេះ ដែលគេហៅថា «frères ennemis» មានជាយូរមកហើយ ប៉ុន្តែទាល់តែឆ្នាំ ១៩៧៨-១៩៧៩ ទើបវៀតណាមវាយរំលំ របបខ្មែរក្រហម បាន ហើយដាក់ខ្មែរក្រហមមួយក្រុមទៀត ឲ្យមកជំនួស ។ នៅពេលដែល ប្រទេស វៀតណាមត្រួតត្រាស្រុកខ្មែរទាំងមូល អស់រយៈពេល ១០ ឆ្នាំ ប្រទេសដែលជាសត្រូវនឹង សហភាព សូវៀត មាន ជាអាទិ៍ ប្រទេសមួយ ចំនួន នៃ សមាគម អាស៊ី អាគ្នេយ៍ ព្រមទាំង ប្រទេសចិន និងសហរដ្ឋ អា

មេរិកផងដែរ បាននាំគ្នាជួយ ចលនា រំដោះខ្មែរយ៉ាងពេញទំហឹង គឺ ចលនាតស៊ូខ្មែរ ៣ ក្រុម ដែលនៅក្នុងនោះ មានពួកខ្មែរក្រហមផងដែរ ។ រីឯក្រុម ២ ទៀត គឺក្រុម រាជានិយម និង ក្រុម អ្នកប្រជាធិបតេយ្យ ។ នៅទីបំផុត បន្ទាប់ពី សហភាពសូវៀត រលំរលាយទៅ វៀតណាមគ្មានជម្រើសអ្វីទៀត ក្រៅពីដកទ័ពថយឡើយ។ សន្និសីទ អន្តរជាតិទីក្រុងប៉ារីស៍ ឆ្នាំ ១៩៨៩ និង កិច្ចព្រមព្រៀង សន្តិភាពឆ្នាំ ១៩៩១ បានបញ្ចប់ អធិករណ៍ខ្មែរ ដោយមាន អន្តរាគមន៍ ពីអង្គការ សហប្រជាជាតិ នៅឆ្នាំ ១៩៩២ ។

ឆ្ពោះទៅរកការបញ្ចប់សង្គ្រាម

នៅឆ្នាំ ១៩៩០ ក្រុមប្រឹក្សាសន្តិសុខ អង្គការ សហប្រជាជាតិ បានសម្រេច ធ្វើអន្តរាគមន៍ នៅកម្ពុជា ដោយបង្កើតអង្គការពិសេសមួយ គឺ អង្គការ «អាប្រូនុច» (A.P.R.O.N.U.C.) សម្រាប់រៀបចំការបោះឆ្នោត តាមបែបបទ ប្រជាធិបតេយ្យពេញលក្ខណៈ ។ អង្គការ «អាប្រូនុច» ត្រូវធ្វើសហការជាមួយអង្គការមួយទៀត ដែលមានឈ្មោះ ថា «ក្រុមប្រឹក្សាជាតិជាន់ខ្ពស់» (Conseil national supérieur) ពោលគឺអង្គការ ដែលតំណាង អធិបតេយ្យ នៃ ប្រទេស កម្ពុជា នៅក្នុងរយៈកាលឆ្លងកាត់ ។ នៅថ្ងៃ ១៤ វិច្ឆិកា ឆ្នាំ ១៩៩១ សម្តេច នរោត្តម សីហនុ យាងមក ប្រទេស កម្ពុជាវិញ បន្ទាប់ពីបាននិរទេសខ្លួន អស់រយៈពេលជាង ២០ ឆ្នាំ ។ បន្ទាប់ពីមាន ការខ្វែងគំនិតគ្នាអស់រយៈពេល ២ ឆ្នាំ នៅក្នុងការចែករំលែកអំណាចគ្នា រវាង គូភាគីខ្មែរទាំង ៤ ក្រុម ជាពិសេសរវាង ក្រុមអ្នកតស៊ូរំដោះប្រទេសកម្ពុជាចេញពីការឈ្លានពាន របស់កងទ័ពវៀតណាម និងក្រុមអ្នកដឹកនាំ ប្រទេសក្រោយពេលដែលកងទ័ពវៀតណាម ចូលមករំលំរបប ប៉ុល ពត អង្គការ

អាប្រូនុច ក៏រៀបចំការបោះឆ្នោត នៅឆ្នាំ ១៩៩២ ។ ខ្មែរក្រហម ដែលត្រូវគូភាគីខ្មែរ ៣ទៀតដោះដៃចេញ បានអុកឡុកការបោះឆ្នោត ដោយឥតកោតក្រែង ។ ប៉ុន្តែ នៅទីបំផុតនៅខែឧសភា ឆ្នាំ ១៩៩៣ ការបោះឆ្នោត ក៏បានប្រព្រឹត្តទៅ តាមការគ្រោងទុកប៉ុន្តែ ក៏មិនស្របទាំងស្រុង ទៅតាម គោលការណ៍ នៃ កិច្ចព្រមព្រៀងទីក្រុងប៉ារីស៍ឆ្នាំ ១៩៩១ ប៉ុន្មានដែរ ។ ប្រជាជនខ្មែរ ចំនួន ៨៩. ៥៦ % បានចូលរួមបោះឆ្នោត ។ ក្នុងចំណោមគណបក្ស ចំនួន ២០ ដែលឈរឈ្មោះបោះឆ្នោត គេឃើញមានតែ គណបក្ស ៣ ប៉ុណ្ណោះដែលលេចធ្លោជាងគេ គឺគណបក្ស«ប្រជាជន» ដែលជាអតីតគណបក្សកុម្មុយនិស្តខ្មែរគាំទ្រដោយវៀតណាម គណបក្សរាជានិយម «ហ្វ៊ុនស៊ិនប៉ិច» ដឹកនាំដោយព្រះអង្គម្ចាស់ នរោត្តម រណឫទ្ធិ និង គណបក្ស «ប្រជាធិបតេយ្យសេរី ពុទ្ធសាសនា» របស់លោក សឺន សាន ។ គណបក្ស រាជានិយម «ហ្វ៊ុនស៊ិនប៉ិច» បានទទួលលទ្ធផល ឈ្នះគេ គឺ បាន ៤៥, ៤៧ % រីឯ គណបក្ស «ប្រជាជន» ដែលមានលោក ហ៊ុន សែន ជាបេក្ខជន បានទទួល ៣៨, ២២ %។ គណបក្ស លោក សឺន សាន បានត្រឹម ៣, ៨១ % ប៉ុណ្ណោះ ។ បន្ទាប់ពីការប្រកាសលទ្ធផល លោកហ៊ុន សែន នៃ គណបក្សប្រជាជន ពុំព្រមទទួលស្គាល់ជ័យជំនះ របស់ គណបក្ស រាជានិយមទេ ។ នៅពេលនោះ ប្រទេសកម្ពុជាហៀបតែនឹងត្រូវបែងចែកជា ២ តំបន់ ដោយព្រះអង្គម្ចាស់ នរោត្តម ចក្រពង្ស និង លោក ស៊ិន សុង នៃ គណបក្ស «ប្រជាជន» រៀបចំធ្វើអបគមន៍ ។ ដោយភ័ពសំណាងល្អ ចលនានេះ គ្មានអ្នកណាគាំទ្រឡើយ ។

ដើម្បី ដោះស្រាយទំនាស់នេះ គេក៏នាំគ្នាបង្កើតរដ្ឋាភិបាល ចម្រុះមួយដែលព្រះអង្គម្ចាស់ នរោត្តម រណឫទ្ធិ អ្នកដឹកនាំ គណបក្សរាជានិយម «ហ្វ៊ុនស៊ិនប៉ិច» និង លោក ហ៊ុន សែន នៃ គណបក្ស «ប្រជាជន» ឡើងកាន់អំណាច ជានាយករដ្ឋមន្ត្រីទាំងពីរនាក់ ក្នុងពេលជាមួយគ្នាតែម្តង ។ ចាប់ពីពេលនោះមក ការដណ្តើមអំណាចគ្នា ចេះតែមានបន្តមកទៀត ដូចកាលពីពេលមុន ទោះបីក្រោមរូបភាព នៃ ការបោះឆ្នោត តាមបែបបទ ប្រជាធិបតេយ្យក្តី។ តាមការពិត ការធ្វើបែបនេះ ខុសទាំងស្រុងពីគោលការណ៍ នៃ កិច្ចព្រមព្រៀង សន្តិភាពទីក្រុងប៉ារីសឆ្នាំ ១៩៩១ ដែលកំណត់យក ការបោះឆ្នោតជាធំ ហើយចាត់ចោលទាំងស្រុងរាល់ការចរចារវាង គូបដិបក្ខ គឺមានន័យថា អ្នកឈ្នះឆ្នោត ត្រូវតែឈ្នះ អ្នកចាញ់ត្រូវតែចាញ់ ព្រោះ ជាឆន្ទៈរបស់ប្រជាជនជាម្ចាស់ឆ្នោត។ ទោះជាយ៉ាងនេះក្តី ដោយប្រទេស មហាអំណាចដែលជាប់ពាក់ព័ន្ធក្នុងរឿងខ្មែរ គេប្រញាប់ដកខ្លួនចេញ ពីអធិករណ៍ខ្មែរ ឲ្យបានឆាប់រហ័សបំផុត គេក៏នាំគ្នាបិទភ្នែក សុខចិត្តទទួលយកស្ថានភាពនេះតែម្តងទៅ។ ការចរចាគ្នា រវាងគូភាគីទាំងពីរ ចេះតែមាន ជាហូរហែបន្តទៅទៀត ហើយពេលបោះឆ្នោតម្តងៗ អំពើហិង្សា និង ការគំរាមកំហែងពីសំណាក់គណបក្ស «ប្រជាជន» កើតមានឥតឈប់ឈរ ។ គេសង្កេតឃើញថា តាំងពីឆ្នាំ ១៩៩៣ មក ការអនុវត្តន៍លទ្ធិប្រជាធិបតេយ្យនៅស្រុកខ្មែរ បានទទួលបរាជ័យទាំងស្រុង ។ រីឯទំនាស់ភូមិសាស្ត្រ-នយោបាយ ពីពេលមុន ក៏ ពុំមានការប្រែប្រួលអ្វី ជាមូលដ្ឋានដែរ ។ លោកនាយករដ្ឋមន្ត្រី ហ៊ុន សែន ដែលកាលពី ទសវត្ស ១៩៨០-៩០ មានការគាំទ្រយ៉ាងមាំ ពីប្រទេសវៀតណាម មានរបៀបផ្តួករចនាសម្ព័ន្ធជាង ក្រុមអ្នកតស៊ូរំដោះ

ប្រទេស កម្ពុជាចេញ ពី អាណានិគមវៀតណាម ។ សម្តេច នរោត្តម សីហនុ ដែលមានការគាំទ្រពីចិន បានទទួលត្រឹមតួនាទី កិត្តិយសប៉ុណ្ណោះ គឺ រហូតដល់ព្រះអង្គអស់សង្ឃឹមខ្លាំង ក៏ សម្រេចដាក់រាជ្យ តែម្តង នៅឆ្នាំ ២០០៤។ រីឯព្រះអង្គម្ចាស់រណឫទ្ធិវិញ ដោយដណ្តើមយកអំណាចពី លោក ហ៊ុនសែនមិនបាន ក៏ សព្វព្រះទ័យធ្វើសហការជិតស្និទ្ធជាមួយ លោក ហ៊ុនសែនតែម្តងទៅ ។ ទោះជាយ៉ាងណាក្តី ពួកអ្នកប្រជាធិបតេយ្យខ្មែរ ទោះនៅទីណាក៏ដោយ ក៏នៅតែខិតខំតស៊ូបន្តទៅទៀតដែរ ទោះមានឬ គ្មានការគាំទ្រពីបរទេសក្តី ។

បរិបទ អន្តរជាតិ និង ភូមិសាស្ត្រ-នយោបាយ

អស់រយៈពេលជាង ៤០ ឆ្នាំកន្លងមក គឺតាំងពី ឆ្នាំ ១៩៦៥ មក ទល់នឹងឆ្នាំ២០០៥[៣៨] ប្រទេសកម្ពុជា បានធ្លាក់ទៅក្នុងអស្ថិរភាពនយោបាយមួយរកច្រកចេញស្ទើរពុំរួច ។ រីឯមូលហេតុ គឺ មិនមែនមកតែពីការដណ្តើមអំណាចផ្ទៃក្នុងប៉ុណ្ណោះទេ។ បរិបទអន្តរជាតិ ជាពិសេស ការប្រជែងកម្លាំងគ្នា រវាងប្រទេសធំៗនៅក្នុងតំបន់ ដោយមានបង្អែកពីប្រទេស មហាអំណាចផងដែរ ក៏ជាកត្តាមួយ ដ៏ចម្បងដែលគេពុំអាចប្រកែកបានឡើយ ។ ពីឆ្នាំ ១៩៦០ មកទល់ នឹង ឆ្នាំ ១៩៧៥ ប្រទេសកម្ពុជាស្ថិតនៅក្នុង ការប្រជែងកម្លាំង រវាងលោកសេរី នឹងលោកកុម្មុយនិស្ត ហើយ ពីឆ្នាំ ១៩៧៥ មកដល់ ឆ្នាំ ១៩៩១ ស្រុកខ្មែរ បានទទួលរងគ្រោះ ដោយអធិករណ៍ រវាង ប្រទេសកុម្មុយនិស្តធំៗ២ ដែលដណ្តើមគ្នាក្តាប់ឥណ្ឌូចិន ពោលគឺ រវាង ប្រទេសចិន

[៣៨] ពេលដែលខ្ញុំ សរសេរ សៀវភៅប្រវត្តិសាស្ត្រនេះ ។

និង ប្រទេសវៀតណាមដែលមាន សហភាព សូវៀត ជាអ្នកជួយគាំទ្រ យ៉ាងពេញទំហឹង ។ ដូចយើងបានដឹងរួចមកហើយ នៅឆ្នាំ ១៩៧៨-៧៩ ធៀតពេលដែល របប ប៉ុល ពត - ដែលមានចិនគាំទ្រ - ចុះទន់ខ្សោយ ប្រទេសវៀតណាម ដែលបានទទួល ជំនួយយោធា[៣៩] ពីសហភាព សូវៀត បាន វាយយកប្រទេសកម្ពុជាតែម្ដង ។ ការឈ្លានពាននេះ របស់ ប្រទេស វៀតណាមបានត្រូវមតិខ្លះបកស្រាយថា ជាការវាយរំលំ របប ខ្មែរក្រហម ដែលប្រជាជនខ្មែរស្អប់ខ្ពើមជាអតិបរមា ។ ប៉ុន្តែ មតិខ្លះទៀតកត់សំគាល់ថា ជា ការឈ្លានពាន ដោយមិនអាចប្រកែកបាន ព្រោះគ្មានអន្តរាគមន៍ ពី អង្គការ សហប្រជាជាតិ ។ ម៉្យាងទៀត គឺជាទំនាស់ រវាង បងប្អូនកុម្មុយនិស្តទាំងពីរ ។ ថ្ងៃ ៧ មករាឆ្នាំ ១៩៧៩ ជាជ័យជំនះរបស់ សហភាព សូវៀត និង វៀតណាម ទៅលើ ចិន និងខ្មែរក្រហមដែល ជាសត្រូវរួម របស់ពួកគេ ។ ទោះជាយ៉ាងណាក្ដី ដោយព្រោះតែការវាយប្រហារ របស់ វៀតណាមទៅលើប្រទេសកម្ពុជានេះ រចនាសម្ព័ន្ធ ភូមិសាស្ត្រ-នយោបាយ នៅក្នុងតំបន់មានការរង្គោះរង្គើយ៉ាងខ្លាំង ជាហេតុធ្វើឲ្យប្រទេសខ្លះនៃ«សមាគមប្រជាជាតិ អាស៊ីអាគ្នេយ៍»ហៅ«អាស៊ាន» ភ័យខ្លាច សហភាព សូវៀត

---

[៣៩] នៅថ្ងៃ ៣ វិច្ឆិកា ឆ្នាំ ១៩៧៨ ប្រទេសវៀតណាម និង សហភាព សូវៀត បាន ចុះហត្ថលេខាទៅលើ សន្ធិសញ្ញា មិត្តភាព និង សហប្រតិបត្តិការ ។ ប្រាំខែមុនសន្ធិសញ្ញានេះ គឺ នៅថ្ងៃ ២៨ មិថុនា ឆ្នាំដដែល ប្រទេសវៀតណាម ចូលទៅក្នុង អង្គការ ជំនួយសេដ្ឋកិច្ចទៅវិញទៅមក នៃ បណ្ដាប្រទេសសង្គមនិយមដែលរណប និង សហភាព សូវៀត ។ សូមអាន បន្ថែម សៀវភៅ *Le Cambodge dans la tourmente Le troisième conflit indochinois* របស់ Nicolas Regaud, L'Harmattan, Paris, 1992, p. 157 .

វាតទីយកក្នុងភូមិភាគទាំងមូល។ ចាប់តាំងពីថ្ងៃ ៧ មករាឆ្នាំ ១៩៧៩ នោះមក កម្លាំងប្រយុទ្ធរំដោះ ប្រទេសកម្ពុជា ពី នឹម អាណានិគមនិយម វៀតណាម និង សូវៀត ក៏បានកកើតឡើង ដោយមានការគាំទ្រ ពីសត្រូវរបស់សហភាពសូវៀត ជាពិសេស សហរដ្ឋ អាមេរិក និង ប្រទេសចិន ។ ចលនា តស៊ូខ្មែរនោះ រួមមានកម្លាំង របស់ខ្មែរក្រហម ដែលទំប្រមែប្រមូលគ្នាឡើងវិញ ក្រោយការវាយប្រហាររបស់វៀតណាម កម្លាំងរបស់ អ្នកប្រជាធិបតេយ្យខ្មែរនិយមបស្ចិមប្រទេស កម្លាំងរបស់ ចលនា រាជានិយម របស់ សម្ដេច នរោត្តម សីហនុ និង ព្រះអង្គម្ចាស់ នរោត្តម រណឫទ្ធិ ព្រះរាជបុត្រមួយអង្គ របស់សម្ដេច នរោត្តម សីហនុ ។ នៅទីបំផុត នៅពេលដែលសហភាព សូវៀត កំពុងធ្លាក់ទៅក្នុងអតិក្រម នៃ ការរលំរលាយខ្លួន វៀតណាម គ្មានជម្រើសអ្វីទៀតក្រៅពីការដកកងទ័ពរបស់គេថយទៅវិញទេ ប៉ុន្តែ មុននឹងដកកងទ័ព ចេញពី ប្រទេស កម្ពុជា វៀតណាម និង សូវៀត បានពង្រឹងមូលដ្ឋាន របស់គេ យ៉ាងមាំ ដើម្បីរក្សាឥទ្ធិពលរបស់គេ នៅក្នុងស្រុកខ្មែរ ។ នៅឆ្នាំ ១៩៩២ អង្គការ សហប្រជាជាតិ ក៏ធ្វើអន្តរាគមន៍ នៅកម្ពុជា ដើម្បីរៀបចំឲ្យមានការបោះឆ្នោតត្រឹមត្រូវ តាមគោលការណ៍ លទ្ធិប្រជាធិបតេយ្យតរៀងទៅ។ ប៉ុន្តែ ការអនុវត្តន៍ ពុំបានសម្រេច ជាស្ថាពរទេ ព្រោះ ប្រទេស កុម្មុយនិស្តទាំងពីរ ពុំបានប្រគល់ ជោគវាសនា របស់ ប្រទេស កម្ពុជា ទៅឲ្យខ្មែរវិញឡើយ ។ គេបានធ្វើអ្វីគ្រប់បែបយ៉ាងដើម្បីរក្សាទុក អ្នកនយោបាយខ្មែរដែលពួកគេធ្លាប់គាំទ្រ និងដឹកនាំ កាលពីពេលមុន កិច្ចព្រមព្រៀង សន្តិភាព ទីក្រុងប៉ារីសឆ្នាំ ១៩៩១ ។ នៅពេលនោះ

ប្រទេស វៀតណាម និង ប្រទេសចិន ត្រូវបង្ខំចិត្តត្រូវរ៉ូវគ្នាវិញ ដើម្បីរាំងស្កាត់ កុំឲ្យបស្ចិមប្រទេសលូកដៃចូលក្នុងលានប្រដេញកម្លាំងរបស់ពួកគេ ។ ទោះជាយ៉ាងនេះក្ដី ក៏ទំនាស់រវាង ប្រទេសវៀតណាម និង ប្រទេសចិន នៅតែមានបន្តមកទៀត ព្រោះទីក្រុងហាណូយ មិនព្រមដាក់ឥណ្ឌូចិនឲ្យស្ថិតនៅក្រោមឥទ្ធិពល របស់ចិនឡើយ ។

នៅក្នុងក្របខណ្ឌ នៃ ការប្រយុទ្ធ ដណ្ដើមឥទ្ធិពលគ្នា រវាង ចិន និងវៀតណាម និង នៅក្រោមរូបភាព នៃការបោះឆ្នោតតាមបែបបទ ប្រជាធិបតេយ្យ ពួកគីខ្មែរដែលមានចិនគាំទ្រ និងក្រុមអ្នកដែលកាលពីមុន បានត្រូវវៀតណាមបន្តុប ឲ្យកាន់អំណាច ប្រយុទ្ធដណ្ដើមអំណាចគ្នាយ៉ាងស្វិតស្វាញ ។ គេសង្កេតឃើញថា អ្នកដែលធ្លាប់បានត្រូវវៀតណាមគាំទ្រ ពីពេលមុន មានជំហររឹងប៉ឹងជាងអ្នកដែលមានចិនគាំទ្រ ។ សម្ដេច នរោត្តម សីហនុដែលមានចិនគាំទ្រ ក្ដាប់អំណាចមិនបានទាល់តែសោះ ។ នៅទីបំផុត គឺនៅឆ្នាំ ២០០៤ សម្ដេច នរោត្តម សីហនុ ក៏សម្រេចដាក់រាជ្យតែម្ដងប៉ុន្តែ បានប្រគល់រាជ្យ ទៅឲ្យព្រះរាជបុត្រមួយអង្គ គឺ ព្រះអង្គម្ចាស់ នរោត្តម សីហមុនី[៦០] ដោយមានការគាំទ្រពីចិនផងដែរ ។ នៅពេលក្រោយមកទៀត ចលនារាជានិយម ដឹកនាំដោយព្រះអង្គម្ចាស់ នរោត្តម រណឫទ្ធិ[៦១] ក៏សុខចិត្តធ្វើសហការ ជិតស្និទ្ធជាមួយ អតីតគណបក្ស កុម្មុយនិស្តខ្មែរ ដែលវៀត

[៦០] ព្រះអង្គម្ចាស់ នរោត្តម សីហមុនី ដែលជាបុត្ររបស់សម្ដេច នរោត្តម សីហនុ ជាមួយ អ្នកម្នាង មុនិច ប្រសូតនៅថ្ងៃ ១៤ ឧសភាឆ្នាំ ១៩៥៣ ។

[៦១] បុត្រ របស់ សម្ដេច នរោត្តម សីហនុ ជាមួយអ្នកម្នាង កញ្ញុល ។ ព្រះអង្គម្ចាស់ នរោត្តម រណឫទ្ធិ ប្រសូតនៅថ្ងៃ ២ មករា ឆ្នាំ ១៩៤៤ ។

ណាមបានបង្កើតតែម្ដង ។ នៅក្នុងពេលដដែលនោះ ចលនា អ្នកប្រជាធិបតេយ្យខ្មែរនៅតែខិតខំធ្វើការតស៊ូបន្តមកទៀត ទោះបីមាន ឬ គ្មានការគាំទ្រពីបស្ចិមប្រទេសក្ដី។ ភាគច្រើននៃអ្នកទាំងនោះ សុខចិត្តរស់នៅយ៉ាងលំបាកលំបិននៅក្រៅប្រទេស ជាពិសេស នៅប្រទេសបារាំង និង សហរដ្ឋ អាមេរិក ព្រោះគេយល់ឃើញថាអ្នកដឹកនាំខ្មែរ ក្រោយកិច្ចព្រមព្រៀងសន្តិភាព ទីក្រុងប៉ារីស៍ឆ្នាំ ១៩៩១ នៅតែស្ថិតនៅក្នុងរង្វង់ឥទ្ធិពល នៃ ប្រទេស វៀតណាម និង ប្រទេសចិនដដែល រីឯលទ្ធិប្រជាធិបតេយ្យកំពុងតែវិវត្តឆ្ពោះទៅរករបបផ្ដាច់ការទៀតផង ។ រីឯមូលហេតុនៃការតស៊ូ របស់ ពួកគេ គឺ ការរំដោះប្រទេសកម្ពុជាឲ្យចេញផុតពី ការឃុំគ្រងរបស់វៀតណាម និង ចិន តាមរយៈអ្នកដឹកនាំខ្មែរ ដែលសុខចិត្តរណប នឹងប្រទេស ទាំងនោះ បន្តទៅទៀត ដើម្បីរក្សាអំណាច របស់គេ និងក្រុមបក្សពួករបស់គេ ដែលបើក ដៃឲ្យជនបរទេស មករកស៊ីនៅស្រុកខ្មែរនៅក្នុងភាពអនាធិបតេយ្យ ។ នៅក្នុងបរិបទបែបនេះ អំពើពុករលួយកាន់តែរីករាលដាលយ៉ាងខ្លាំង បង្កើតឡើងនូវ ភាពក្រីក្រមួយបែប ដែលស្រុកខ្មែរមិនដែលជួបប្រទះ ។ អ្វីដែលពួកគេប្រាថ្នាចង់បានជាទីបំផុត គឺ លុបបំបាត់លទ្ធិប្រជាធិបតេយ្យពិតប្រាកដ ជាពិសេស ការគោរពសិទ្ធិមនុស្ស ដើម្បីសម្រួលដល់សកម្មភាពខុសច្បាប់របស់ពួកគេ ។

វាសនា ដ៏ អភ័ព្វ នៃ គណបក្សប្រជាធិបតេយ្យ

គណបក្ស«ប្រជាធិបតេយ្យ»ដែលបញ្ញវន្តខ្មែរមួយក្រុមបានបង្កើតនៅ ខែមេសាឆ្នាំ ១៩៤៦ បានដើរតួនាទីមួយ ដ៏ សំខាន់ នៅក្នុងទំព័រប្រវត្តិសាស្ត្រខ្មែរ ។ កាលដើមឡើយ ស្ថាបនិក នៃ គណបក្សនេះ មានជា អាទិ៍

លោក ស៊ឹម វ៉ា និងលោក អៀវ កើះ ។ នៅខែមិថុនា ឆ្នាំ ១៩៤៦ ដដែល នោះ អ្នកអង្គម្ចាស់ស៊ីសុវត្ថិ យុត្តិវង្ស[៦២] បានត្រឡប់មកពីស្រុកបារាំងវិញ ហើយចូលរួមប្រយុទ្ធយ៉ាងសកម្មនៅក្នុងគណបក្សនេះ។ មិនយូរប៉ុន្មាន ព្រះអង្គបានត្រូវជ្រើសតាំងជាប្រធានគណបក្សនេះតែម្តង ។ ទិសដៅដែលគណបក្ស«ប្រជាធិបតេយ្យ»បានកំណត់នៅពេលនោះ គឺ ការទាមទារឯករាជ្យ ពីបារាំងផង ហើយធ្វើទំនើបកម្ម[៦៣] ប្រទេសកម្ពុជាផង ។ ពាក្យថា«ទំនើបកម្ម» សំដៅជាពិសេសទៅលើ ការរៀបចំស្ថាប័នដឹកនាំ ប្រទេសឲ្យមានលក្ខណៈសម័យទំនើប ព្រោះរបបរាជានិយមខ្មែរតាំងពីដើមសតវត្ស ទី ៩ មក នៅតែស្ថិតនៅជា របប «ទេវរាជ្យ»ដដែល ទោះបីព្រះមហាក្សត្រត្រូវជ្រើសតាំងដោយក្រុមប្រឹក្សារាជបល្ល័ង្កក៏ ហើយ ទោះបីបានវិវត្តពី ការគោរពបូជា ព្រះសិវលិង្គ មកដល់ការគោរពលទ្ធិពុទ្ធសាសនា ថេរវាទ (ហីនយាន) ក៏ដោយ ឆ្និកាត់ការគោរពបូជាសក្ការបុគ្គល«លោកេស្វរៈ» គឺ រូបភាព «ពោធិសត្វ» (ពុទ្ធសាសនា មហាយាន) តាមបែបខ្មែរ កាលជំនាន់ ព្រះបាទជ័យវរ្ម័ន ទី ៧ ។ តាមរយៈស្ថាប័នទាំងឡាយនោះ អំណាចទាំងមូល មានប្រភពចេញមក ពី ព្រះមហាក្សត្រដែលគេចាត់ទុកថា ជាតំណាង របស់ ពពួកទេវៈ ។

---

[៦២] អ្នកអង្គម្ចាស់ យុត្តិវង្ស ជាបុត្រទី ៤ របស់ព្រះអង្គម្ចាស់ ចំរើនវង្ស (ខ្សែរាជវង្ស ព្រះបាទនរោត្តម) ជាមួយអ្នកអង្គម្ចាស់ ស៊ីសុវត្ថិ យុពិជាន់ (ខ្សែរាជវង្ស ព្រះបាទ ស៊ីសុវត្ថិ) ។ អ្នកអង្គម្ចាស់ ស៊ីសុវត្ថិ យុត្តិវង្ស (១៩១២-១៩៤៧) ដែល ក្មួយជាមួយខ្សែ របស់ ព្រះមាតា បានទៅសិក្សានៅប្រទេសបារាំង ហើយបាន សញ្ញាបត្របណ្ឌិតរដ្ឋ ខាង វិទ្យាសាស្ត្រ (docteur ès sciences) ផ្នែក រូបវិទ្យា។

[៦៣] ប្រើពាក្យ ទំនើបការូបនីយកម្ម ក៏បាន ។

ការតស៊ូ របស់ គណបក្ស «ប្រជាធិបតេយ្យ» ក្រោមការដឹកនាំ របស់ អ្នកអង្គម្ចាស់ យុត្តិវង្សដែលជាខ្សែញាតិវង្សព្រះបាទ អង្គ អេង បានរកច្រកបោះជំហានទៅរកទំនើបកម្មស្ថាប័នដឹកនាំ ឃើញនៅឆ្នាំ ១៩៤៦ ដដែលនោះ គឺប្រែក្លាយរបបរាជានិយមជាប្រពៃណី ឲ្យទៅជារបប«រាជានិយមអាស្រ័យរដ្ឋធម្មនុញ្ញ» (monarchie constitutionnelle) គឺ របប រាជានិយមដែលគ្រប់គ្រងប្រទេសពី ឆ្នាំ ១៩៤៧ មកទល់ នឹង ឆ្នាំ ១៩៧០ ហើយដែលបន្ទាប់ពីរបប«សាធារណរដ្ឋខ្មែរ»(១៩៧០-១៩៧៥) របបខ្មែរក្រហម (១៩៧៥-១៩៧៩) របប «សាធារណរដ្ឋ ប្រជាមានិត កម្ពុជា» (១៩៧៩- ១៩៨៩) របប «រដ្ឋកម្ពុជា»(១៩៨៩-១៩៩៣) បានវិលមកវិញនៅឆ្នាំ ១៩៩៣ ។ ប៉ុន្តែដោយខ្វះបទពិសោធន៍គ្រប់គ្រាន់ របបរាជានិយម អាស្រ័យរដ្ឋធម្មនុញ្ញសម័យឆ្នាំ ១៩៤៧ នោះ បានប្រគល់អំណាចទៅថ្វាយព្រះមហាក្សត្រដដែលវិញ ព្រោះតែមាន មាត្រាមួយ បានបើកផ្លូវឲ្យព្រះមហាក្សត្រធ្វើដូច្នេះបាន នៅក្នុងទេសកាលចាំបាច់ ។ ទោះជាយ៉ាងណាក្តី ក៏គេ អាចនិយាយបានថា គណបក្ស «ប្រជាធិបតេយ្យ» បានផ្តល់ទៅឲ្យប្រទេសកម្ពុជា នូវរដ្ឋធម្មនុញ្ញមួយលើកដំបូងបង្អស់ សម្រាប់ដឹកនាំប្រទេសដែរ គឺ ខុសពីពេលអតីតកាលដែលអំណាចទាំងអស់ជាកម្មសិទ្ធិដាច់ថ្លៃរបស់ព្រះមហាក្សត្រ។ ទោះបីនៅពេលក្រោយមក ព្រះមហាក្សត្រ បានយកអំណាចទៅកាន់តែម្នាក់ព្រះអង្គវិញតាមរយៈការបង្កើតស្ថាប័នថ្មីមួយ[៦៤]ទទឹមគ្នាក្តី ក៏បញ្ហាវន្តនិង អ្នកបេះ

---

[៦៤] នៅថ្ងៃ ១៤ មិថុនាឆ្នាំ ១៩៦០ សម្តេចនរោត្តម សីហនុ បានត្រូវតែងតាំង ដោយ រដ្ឋសភា ជាប្រមុខរដ្ឋ ប្រទេសកម្ពុជា បន្ទាប់ពីព្រះអង្គ បានដាក់រាជ្យថ្វាយ ទៅព្រះមាតា និង ព្រះបិតា នៅ ថ្ងៃ ៣ មិនា ឆ្នាំ ១៩៥៥ ។

ជីងគ្រប់ប្រភេទ មានសិទ្ធិធ្វើការតស៊ូបន្តទៅទៀតតាមផ្លូវច្បាប់ដែរ ។ ក៏ប៉ុន្តែ ជាអកុសល ការតស៊ូនោះបានទទួលបរាជ័យទៅវិញ នៅឆ្នាំ ១៩៥២ ក្រោមកិត្យានុភាព ដ៏ធំមហិមា របស់ព្រះមហាក្សត្រខ្មែរ ព្រះបាទ នរោត្តម សីហនុ ដែលបានធ្វើការតស៊ូ ទាមទារឯករាជ្យ រហូត ដល់បានសម្រេចដោយគ្មានការបង្ហូរឈាម ។ ទោះជាយ៉ាងនេះ ក៏ដោយ ក៏ ជីវិត នយោបាយ ពុំមានលក្ខណៈដូចកាលពីពេលមុនទាំងអស់ដែរ ។

ជោគជ័យ ដ៏ធំបំផុត និងជាប្រវត្តិសាស្ត្រ នៃគណបក្ស«ប្រជាធិបតេយ្យ» បានស្តែងចេញឡើងនៅពេលបោះឆ្នោតជ្រើសតាំងសភាធម្មនុញ្ញ នៅថ្ងៃ ១ កញ្ញាឆ្នាំ ១៩៤៦ ។ នៅពេលនោះ គណបក្ស «ប្រជាធិបតេយ្យ» បានទទួល ៥០ អាសនៈនៅក្នុងសភាធម្មនុញ្ញ ក្នុងចំនួនអាសនៈទាំងអស់ ៦៩។ គណបក្ស «ប្រជាធិបតេយ្យ»ដែលមានការគាំទ្រយ៉ាងមាំពី សំណាក់បញ្ញវន្ត មន្ត្រីរដ្ឋការ រក្សាជោគជ័យនេះបានបន្តមកទៀតនៅពេលបោះឆ្នោតសកល ខែ កញ្ញាឆ្នាំ ១៩៥១ គឺ បានទទួលដល់ទៅ ៥៤ អាសនៈ ទោះបី នៅពេលនោះ មានការបង្កើតគណបក្ស នយោបាយ ជាច្រើនថែមទៀត ដើម្បីសាកល្បងកាត់បន្ថយឥទ្ធិពល របស់គណបក្ស «ប្រជាធិបតេយ្យ»នេះ ក្តី ។ នៅក្នុងរយៈពេលតស៊ូ ដ៏ក្តៅគគុក របស់ខ្លួន គណបក្ស «ប្រជាធិបតេយ្យ» បានជួបការកាត់ឧបសគ្គ និងការវាយប្រហារជាច្រើន ។ ព្រះអង្គម្ចាស់យុត្តិវង្ស ទទួលមរណភាពនៅ ថ្ងៃ ១១ កក្កដា ឆ្នាំ ១៩៤៧ ហើយលោក អៀវកើះ បានត្រូវគេធ្វើឃាត នៅថ្ងៃ ១៤ មករាឆ្នាំ ១៩៥០ ។ នៅពេលក្រោយមក គេសង្កេតឃើញមានចរន្តជាច្រើននៅក្នុងគណបក្ស«ប្រជាធិបតេយ្យ»នេះ ។ ខ្លះជាអ្នកតស៊ូតាមបែបបទ លទ្ធិម៉ាក្សនិយម ខ្លះ ទៀតជាកម្លាំងបង្កប់ របស់

ពួកអ្នកអភិរក្ស ។ មួយចំនួនទៀត ជាអ្នកឈរកណ្តាល ដោយទទួលស្គាល់កិត្យានុភាព របស់ព្រះមហាក្សត្រ ហើយខ្លះទៀត ជាអ្នកឱកាសនិយមសុទ្ធសាធ។ នៅឆ្នាំ១៩៥៧ គឺ ២ ឆ្នាំក្រោយ ពេលដែលព្រះមហាក្សត្រ នរោត្តម សីហនុដាក់រាជ្យ ហើយបង្កើតចលនា«សង្គមរាស្ត្រនិយម» គណបក្ស ប្រជាធិបតេយ្យ ក៏បាត់ស្រមោលតែម្តង ។ នៅថ្ងៃ ១១ សីហា ឆ្នាំ ១៩៥៧នោះ ក្រោយការតតាំង ជាសាធារណៈមួយ ជាមួយសម្តេចឧបយុវរាជ នរោត្តម សីហនុ អំពើហិង្សាមួយបានឲ្យសញ្ញាថា អំណឹះតទៅ ប្រទេសកម្ពុជា នឹងមានគណបក្សតែមួយប៉ុណ្ណោះ គឺ គណបក្សរបស់សម្តេច នរោត្តម សីហនុ ផ្ទាល់តែម្តង ។

លក្ខណៈពិសេសនៃគណបក្ស «ប្រជាធិបតេយ្យ»ខ្មែរ គឺសមាសភាព ដ៏ គួរឲ្យកត់សំគាល់ នៃស្ថាបនិក និង អ្នកដឹកនាំ ។ គឺជាលើកដំបូងហើយ ដែលអ្នកចេះដឹងចេញមកពីមជ្ឈដ្ឋាន និងស្រទាប់សង្គមនានា បានរួបរួមគ្នា ធ្វើការតស៊ូរំដោះប្រទេស ឲ្យចេញផុតពីអំណាច របស់ «ពួកសក្តិភូមិ» ប៉ុន្តែ និន្នាការ និង ចរន្ត ក៏មាន លក្ខណៈសម្បូណ៌បែបដែរ ។ មួយចំណែក អ្នកមាននិន្នាការ សេរីនិយម ហើយមួយចំណែកទៀត អ្នកដែលមានទំនោរទៅរកលទ្ធិ ម៉ាក្សនិយម [៤៨]។ ទោះជាយ៉ាងណាក្តី គោលដៅរបស់បណ្តាបញ្ញវន្តទាំងនោះ មានតែមួយប៉ុណ្ណោះនៅពេលនោះ គឺ ទាមទារឯករាជ្យពីបារាំងឲ្យបានសិន ។ អ្នកជំនាន់ទី ១ មានជាអាទិ៍ លោក ស៊ឹម វ៉ា

[៤៨] ឯកសារជាច្រើន បានកត់សំគាល់ថា អ្នកអង្គម្ចាស់យុត្តិវង្ស បានអានសៀវភៅ *Manifeste du Parti communiste* របស់ កាលម៉ាក្ស និង អង់ហ្គែលដែលលោកដាក់ជាប្រចាំនៅក្បាលដំណេក ។

លោក អៀវគីះ, លោក ឈាន វៃ និង អតីតអ្នកកាសែត «នគរវត្ត»មួយចំនួនផងដែរ គឺ កាសែតដែលបានត្រូវបង្កើតឡើង នៅឆ្នាំ ១៩៣៦ ដោយលោក ស៊ឺង ង៉ុក ថាន់[៦៦] លោក ប៉ាចឈឺន និង លោក ហែម ចៀវ ។ បន្ទាប់មកទៀត អ្នកអង្គម្ចាស់យុត្តិវង្ស និង លោក ជុន ហ៊ុក ដែលបានទៅបំពេញវិជ្ជា នៅស្រុកបារាំង បានវិលត្រឡប់មក កម្ពុជាវិញ ហើយ ចូលជាសមាជិកគណបក្សនេះដែរ នៅឆ្នាំ ១៩៤៦ ។ បួនឆ្នាំក្រោយមកទៀត ចាប់ពីឆ្នាំ ១៩៥០ មកទល់នឹងឆ្នាំ ១៩៥៥ និស្សិតខ្មែរដែលទៅរៀន នៅស្រុកបារាំងហើយដែលបានទទួលសញ្ញាបត្រឧត្តមសិក្សាសំខាន់ៗ ក៏បានវិលមកវិញជាបន្តបន្ទាប់ ហើយ នាំគ្នាធ្វើសកម្មភាព នយោបាយ នៅក្នុងគណបក្ស«ប្រជាធិបតេយ្យ»នេះ យ៉ាងមមាញឹក ។ ភាគច្រើន មានទិន្នាការឆ្វេងនិយម តួយ៉ាង ព្រះអង្គម្ចាស់ នរោត្តម ភូរីស្សរា[៦៧] លោកស៊ិន ខេមកូ, លោក ស្វាយ សូ, លោក កេង វ៉ាន់សាក់, លោក ជួន មុម្ម ។ នៅពេលនោះ

[៦៦] អ្នកវិភាគខ្លះ កត់សំគាល់ថា លោក ស៊ឺង ង៉ុក ថាន់ ជាអ្នកជាតិនិយម ប្រឆាំងនឹងបារាំង ហើយពុំជឿថា លោក ជាអ្នកប្រជាធិបតេយ្យយ៉ាងណានោះទេ ។ ប៉ុន្តែ អ្នកប្រជាធិបតេយ្យខ្មែរជាច្រើន ចាត់ទុកលោកថា ជាអ្នកប្រជាធិបតេយ្យ ។

[៦៧] ប្រសូតនៅឆ្នាំ ១៩១៩ ព្រះអង្គម្ចាស់ន រោត្តម ភូរីស្សរា ជាបុត្ររបស់ ព្រះអង្គម្ចាស់ នរោត្តម ផានុវង្ស ជាមួយអ្នកអង្គម្ចាស់ស៊ីសុវត្ថិ សន្ធារី ។ ព្រះអង្គម្ចាស់ ផានុវង្ស (១៨៧១-១៩៣៧) ជាបុត្រ របស់ ព្រះបាទ នរោត្តម ជាមួយ យុន ថាន់ ។ បុត្រ ៣ អង្គទៀត របស់ ព្រះបាទនរោត្តម ជាមួយ យុន ថាន់ គឺ ៖ ព្រះអង្គម្ចាស់ ដួង ចក្រ (សុគតនៅឆ្នាំ ១៨៩៧) យុគន្ធរ (បាត់ខ្លួន នៅឆ្នាំ ១៩០០) និង ហស្សកាន សុគត នៅឆ្នាំ ១៨៨៨) ។

សាឡុត ស (ប៉ុល ពត) និង អៀង សារី ដែលក្រោយមក បានក្លាយទៅជាមេខ្មែរ ក្រហម ក៏មានទំនាក់ទំនង នឹង«គណបក្ស ប្រជាធិបតេយ្យ» នេះដែរ ប៉ុន្តែមិនចូលជាសមាជិកទេ។ ក្រៅពីអ្នកដែលមានទិន្នាការ ឆ្វេងនិយម សមាជិកភាគច្រើនសុទ្ធតែជាអ្នកដែលមានទិន្នាការ«កែទម្រង់និយម» ហើយ ចង់ផ្តល់ទៅឲ្យប្រទេសកម្ពុជា នូវរបបសភានិយម ។ អ្នកខ្លះទៀត ដែលគេពិពណ៌នាថាជាអ្នកមានទិន្នាការ សេរីនិយម (libéraux) ច្រើនតែជាអ្នកដែលមានគំនិត និងយុទ្ធសាស្ត្រអភិរក្ស. ដូចជា លោក ប៉ែន នុត និង លោក សឺន សាន ជាដើម ។ មុនដំបូង ឥស្សរជនទាំងពីរនេះ មានការ អល់អែកបន្តិចដែរ មុននឹងចូលជាសមាជិក នៃគណបក្ស«ប្រជាធិបតេយ្យ» នេះ ។ ប៉ុន្តែ នៅឆ្នាំ ១៩៤៧ លោក ប៉ែន នុត ក៏បានសម្រេចចូលក្នុង គណបក្សនេះ ដោយសមាជិកជាច្រើន នៃគណបក្ស បានស្នើប្រគល់មុខនាទី ជាប្រធានសភាជម្នុំ ទៅឲ្យលោក ដើម្បីជំនួសលោក ឈាន វៃ ។ រីឯ លោក សឺន សានវិញ លោកភ័យខ្លាចក្រែង គណបក្ស«ប្រជាធិបតេយ្យ» មានគោលដៅ ប្រែក្លាយ រាជាណាចក្រខ្មែរ ឲ្យទៅជារបបសាធារណរដ្ឋ តែម្តង ។ មុនដំបូងលោករេរាបន្តិចដែរ ប៉ុន្តែដោយឃើញព្រះអង្គម្ចាស់ យុត្តិវង្ស ជាអ្នកដឹកនាំចលនា លោក ក៏មានការកក់ក្តៅវិញ ។ នេះបើយោងទៅតាមការសិក្សាស្រាវជ្រាវ របស់ លោកស្រី ម៉ារី អាឡិចសង់ឌ្រីន ម៉ារតាំង[៦៨] ។

[៦៨] Marie Alexandrine Martin. *Le mal cambodgien*. Paris, Hachette. 1989.

នៅឆ្នាំ ១៩៤៧ គណបក្ស «ប្រជាធិបតេយ្យ»ដែលគេនិយមហៅថា «គណបក្ស ក្បាលជ័រ» កាន់តែមានសមាជិកអ្នកចេះដឹងច្រើនឡើងៗ អ្នកដែលមានសញ្ញាបត្រធំៗ មកពីស្រុកបារាំង ក៏ចូលរួមចំណែកដែរ ។ គេសង្កេតឃើញមានជាអាទិ៍ ៖ លោក ហ៊ុយ កន្ធុល លោក សុន វ៉ុនសៃ លោក សម ញៀន លោក ម៉ៃ សារុន ។ ទោះជាយ៉ាងនេះក្ដី នៅពេលនោះ គេមានការពិបាកនឹងជឿថា គណបក្សនេះអាចនឹងទទួលជ័យជំនះ នៅពេលបោះឆ្នោតខាងមុខ ព្រោះបារាំង ដែលគាំទ្រ ព្រះមហាក្សត្រ នរោត្តម សីហនុ ក៏ខ្លាំងណាស់ដែរនៅពេលនោះ ។ ប៉ុន្តែ គួរឲ្យអស្ចារ្យណាស់ នៅទីបំផុតគណបក្ស «ប្រជាធិបតេយ្យ»បានទទួលជ័យជំនះ ដ៏ធំ ទឹកស្មានមិនដល់ ។ នេះជាសក្ខីកម្មដែលបញ្ជាក់ថា ប្រជាជនខ្មែរ ដ៏ច្រើនលើសលុប ពិតជាស្រឡាញ់ លទ្ធិ ប្រជាធិបតេយ្យ ហើយ មានជំនឿទៅលើអ្នកចេះដឹងខ្មែរ ជាងពួកនាម៉ឺនស្ដេច ។ ខ្លះទៀតយល់ថា គឺមកពីគណបក្ស«ប្រជាធិបតេយ្យ» មានព្រះអង្គម្ចាស់ ស៊ីសុវត្ថិ យុត្តិវង្ស ដែលជាអភិជន ជាអ្នកដឹកនាំ ។ ទោះជាយ៉ាងណាក្ដី ក្រោយមរណភាព របស់ ព្រះអង្គម្ចាស់ យុត្តិវង្ស គណបក្ស «ប្រជាធិបតេយ្យ» បានទទួលជ័យជំនះ កាន់តែខ្លាំងថែមទៀត ។ នៅពេលបោះឆ្នោតឆ្នាំ ១៩៥១ គណបក្ស«ប្រជាធិបតេយ្យ» បានទទួលដល់ទៅ ៧០ នៃអាសនៈនៅរដ្ឋសភា ។ ប៉ុន្តែក្រោយមកទៀត គណបក្សនេះ ដែលជាស្នាដៃ ដ៏ធំ និងជាប្រវត្តិសាស្ត្រ របស់បញ្ញវន្តខ្មែរ បានត្រូវអ្នកខ្លាំង និង ពួកអ្នកឱកាសនិយម បំបែកបំបាក់ខ្ទេចខ្ទីអស់ ។ ទោះជាយ៉ាងនេះ ក៏ដោយ ក៏ប្រវត្តិសាស្ត្រ បានចារទុកនូវសេចក្ដីក្លាហានអង់អាច របស់អ្នកចេះដឹងខ្មែរ កាលជំនាន់នោះដែរ ។

អភិក្រមទំនើបកម្ម ប្រទេស កម្ពុជា
ចាប់តាំង ពីដើមសតវត្ស ទី ២០

ប្រវត្តិសាស្ត្រខ្មែរ កាលជំនាន់ អាណានិគម បារាំង ពុំមែនតែជាសម័យកាលមួយ ដែលសកម្មភាព នៃ ចលនាតស៊ូ របស់ អ្នកស្នេហាជាតិ ជា ព្រឹត្តិការណ៍សំខាន់តែមួយមុខប៉ុណ្ណោះទេ ។ ទន្ទឹមនឹងការបះបោរ របស់ពួកអ្នកដែលប្រឆាំងនឹងបារាំងអស់រយៈពេល ៩០ ឆ្នាំ គឺ ពី ឆ្នាំ ១៨៦៣ មកទល់នឹង ឆ្នាំ ១៩៥៣ - ដែលខ្លះមានប្រទេសវៀតណាម នៅពីក្រោយ -ប្រទេសកម្ពុជា ក៏បោះជំហានសន្សឹមៗ ឆ្ពោះទៅរកភាពសម័យទំនើបដែរ ដោយការទំប្រឹងប្រែងរបស់បារាំង ទោះជា តិចជាងនៅប្រទេស វៀតណាម ដែលជាប្រទេសអាណានិគមបារាំងផ្ទាល់ក្ដី [៤៩] ។ ការធ្វើទំនើបកម្ម ប្រទេសកម្ពុជា ដែលជាប្រទេសធ្លាប់មាន អារ្យធម៌ដ៏ស្ដឹមស្ដៃ មិនមែនជា ការងាយស្រួលឡើយ ចំពោះ អ្នកដែលចង់កសាង មូលដ្ឋាន អភិវឌ្ឍន៍មួយថ្មីទៀត ដែលមានលក្ខណៈខុសទាំងស្រុង ពីរបៀបរស់នៅ ជាប្រពៃណី របស់ អ្នកម្ចាស់ស្រុក ។ មួយវិញទៀត គឺការកសាងមូលដ្ឋាន អភិវឌ្ឍន៍តាម របៀបស្រុកបារាំងនេះតែម្ដង ជាពិសេស ការរំលោភទៅលើ អធិបតេយ្យ របស់

[៤៩] ទោះបីប្រទេសកម្ពុជាត្រូវគេចាត់ទុកថាជា ប្រទេសអាណានិគម បារាំងក្ដី ក៏ តាមការពិត វត្តមានបារាំង នៅកម្ពុជា ឈរនៅលើគោលការណ៍ «អាណាព្យាបាល» របស់ បារាំងតែប៉ុណ្ណោះ (Protectorat français) ។ ប៉ុន្តែ បន្តិចម្ដងៗ បារាំង បានដើរហួសពីគោលការណ៍ នេះទៅទៀត ជាហេតុនាំឲ្យមាន ការបះបោរ ដ៏ខ្លាំងក្លា ក្នុងទូទាំងប្រទេស ។

ខ្មែរដោយ រ៉េស៊ីដង់បារាំង ដែលជាកត្តា នៃការបះបោរផ្សេងៗ របស់ប្រជាជន ជាពិសេសរបស់ស្តេច និង មន្ត្រី របស់ ស្តេច ។ បារាំងត្រួតត្រាស្រុកខ្មែរជំនួសស្តេចខ្មែរ ហើយថែមទាំងយកអំណាចទាំងមូល ពីស្តេចខ្មែរទៀតផង។ ដើម្បីរៀបចំមូលដ្ឋាននេះដែល គេហៅថា«ការកែទម្រង់» បារាំងបានដណ្តើមយកអំណាចពីព្រះមហាក្សត្រខ្មែរដោយត្រង់ៗ នៅឆ្នាំ ១៨៨៤ ម្តង និងនៅឆ្នាំ ១៨៩៧ ម្តងទៀត។ នៅឆ្នាំ ១៨៨៤ ការប៉ុនប៉ង មុនដំបូងបង្អស់របស់បារាំង[៦០]បានទទួលបរាជ័យទាំងស្រុង ព្រោះមានមហាកុបកម្មមួយបានផ្ទុះឡើង ហើយបានផ្តាច់ជីវិតទាហានបារាំងអស់ជាច្រើន ។ ប៉ុន្តែនៅឆ្នាំ ១៨៩៧[៦១] បារាំងបានសម្រេចផែនការនេះរបស់គេ ។ ចាប់តាំងពីពេលនោះមក ដំណើរការទំនើបកម្ម បានប្រព្រឹត្តទៅដោយពុំជួបនូវឧបសគ្គអ្វីធំដុំឡើយ។ នៅឆ្នាំ១៨៩៧នោះ នៅក្នុងក្របខណ្ឌនៃការកែទម្រង់ រដ្ឋបាលព្រះបាទ នរោត្តមបានចេញព្រះរាជក្រឹត្យមួយចុះថ្ងៃ ១១ កក្កដា បង្កើតក្រុមប្រឹក្សារដ្ឋមន្ត្រី ពោលគឺរដ្ឋាភិបាល តាមបែបបទ បស្ចិមប្រទេស ។ ប៉ុន្តែកាលនោះ ក្រសួងមានតែប្រាំប៉ុណ្ណោះ។ នៅឆ្នាំ ១៩០១ បារាំង បានបែងចែកប្រព័ន្ធរដ្ឋបាល ជាឃុំ (communes) ប៉ុន្តែមិនបានសម្រេច ។ ទាល់តែឆ្នាំ ១៩០៨ ទើបធ្វើទៅបាន។ នៅក្នុងពេលជាមួយគ្នានោះ បារាំងបានវាយរំលំរបបទាសភាពចោលតែម្តង ហើយអំណាច របស់ព្រះមហាក្សត្រ ក៏

៦០ អនុសញ្ញា ដែលបារាំងបង្ខំឲ្យខ្មែរទទួលយក នៅថ្ងៃ ១៧-២៤ មិថុនា ឆ្នាំ ១៨៨៤ តម្រូវឲ្យ ស្តេចខ្មែរយល់ព្រមឲ្យ បារាំងធ្វើការកែទម្រង់ ផ្នែករដ្ឋបាល ផ្នែកច្បាប់ ផ្នែកហិរញ្ញវត្ថុ និងផ្នែកពាណិជ្ជកម្ម ។

៦១ រាជក្រឹត្យ ចុះថ្ងៃ ១១ កក្កដា ឆ្នាំ ១៨៩៧ ។

ចុះខ្សោយដែរ ព្រោះដើម្បីធ្វើទំនើបកម្មស្ថាប័នដឹកនាំនានា រ៉េស៊ីដង់ស៊ុបេរីយើរ បារាំង ក្តាប់យកអំណាចទាំងមូល ។ យ៉ាងណាមិញ អ្នកដឹកនាំក្រុមប្រឹក្សារដ្ឋមន្ត្រី គឺរ៉េស៊ីដង់ បារាំងតែម្តង ។ នៅឆ្នាំ ១៩៤៧ បញ្ញវន្តខ្មែរមួយក្រុម បានប្រែក្លាយ របប រាជានិយម ប្រពៃណីខ្មែរ ឲ្យទៅជារបប «រាជានិយម អាស្រ័យ រដ្ឋធម្មនុញ្ញ»[៦២]។ គឺ តាំងពីពេលនោះមកហើយ ដែលប្រទេសកម្ពុជា មាន រដ្ឋធម្មនុញ្ញដឹកនាំ ដោយមានការបែងចែកអំណាចត្រឹមត្រូវទៅតាមលទ្ធិប្រជាធិបតេយ្យតាមបែបបទបស្ចិមប្រទេស ។ ក្រោយការរលំរលាយ នៃគណបក្ស«ប្រជាធិបតេយ្យ» របប បែងចែកអំណាច នៅតែមានរូបរាងបន្តទៅទៀត ទោះបី សម្តេចនរោត្តម សីហនុ ក្តាប់អំណាចរដ្ឋទាំងមូលតាមរយៈ ចលនា«សង្គមរាស្ត្រនិយម»ក្តី គឺ ចលនាមួយដែលព្រះអង្គបានបង្កើត ដើម្បីឈានទៅដល់ របប «បក្សតែមួយ» ដូចនៅក្នុងបណ្តាប្រទេសកុម្មុយនិស្ត ។

នៅក្នុងសម័យសង្គមរាស្ត្រនិយម គឺ ពីឆ្នាំ ១៩៥៥ មកដល់ថ្ងៃ ២៨ ធ្នូឆ្នាំ ១៩៦៩ សម្តេច នរោត្តម សីហនុ បានបន្តអភិក្រមទំនើបកម្មយ៉ាងសកម្មដែរ ប៉ុន្តែការគោរពគោលការណ៍ប្រជាធិបតេយ្យមានការរង្គោះរង្គើ យ៉ាងខ្លាំង ជាហេតុធ្វើឲ្យ ការកំណត់ នយោបាយ ក្រៅប្រទេស មានលក្ខណៈអត្តនោម័ត ប្រកបដោយគ្រោះថ្នាក់ គឺ ឃ្លាតឆ្ងាយពី នយោបាយអព្យាក្រឹតភាព ហើយ រេយ៉ាងខ្លាំងទៅរក ប្លុកបណ្តាប្រទេសសង្គមនិយម ដែលជាសត្រូវយុទ្ធសាស្ត្រ របស់លោកសេរី ។ នៅពេលនោះ លទ្ធិកុម្មុយនិស្ត កំពុងតែមានឥទ្ធិពលខ្លាំងមហិមា ទៅលើបញ្ញវន្ត និង អ្នកនយោបាយ

៦២ ព្រះមហាក្សត្រ សោយរាជ្យ ប៉ុន្តែ មិនកាន់អំណាចទេ ។

នានានៅក្នុងតំបន់ ហើយ ប្រទេសកម្ពុជា ក្រោមការដឹកនាំ របស់ សម្ដេច នរោត្តម សីហនុ ក៏ចេញពុំផុតពី ឥទ្ធិពលនេះដែរ ។ ទោះជាយ៉ាងនេះក្ដី ក៏ វប្បធម៌ បារាំង ដែលត្រូវអ្នកមានទំនោរទៅរកលទ្ធិម៉ាក្សនិយម ចាត់ទុកថា ជា វប្បធម៌ «ប្រតិកិរិយា» នៅតែមានជំហរបន្តមកទៀត គឺ មានរហូតដល់ ពេលចុងអវសាន នៃ របប «សាធារណរដ្ឋខ្មែរ» ។ បញ្ញវន្តមួយភាគធំ ដែល បានទទួលឥទ្ធិពលពី វប្បធម៌ បារាំង បានដើរតួនាទីមួយ ដ៏សំខាន់ នៅក្នុង ការបង្កើត របបសាធារណរដ្ឋខ្មែរនេះ មុន និងក្រោយពេលដែលសភាតំណាង ពីរ បានទម្លាក់សម្ដេច នរោត្តម សីហនុ ពីតួនាទីប្រមុខរដ្ឋ គឺមុខតំណែង ដែលសភា បានប្រគល់ថ្វាយព្រះអង្គ នៅថ្ងៃ ១៤ មិថុនាឆ្នាំ ១៩៦០ ។ នៅពេលដែល ព្រះអង្គ ក្ដាប់ រដ្ឋកម្ពុជា ទាំងមូល តែម្នាក់ព្រះអង្គ សម្ដេច នរោត្តម សីហនុ បានសាកល្បង កែស្ថាប័នរដ្ឋ ខ្លះៗ ដើម្បីដោះស្រាយ ទំនាស់ផ្សេងៗ រវាង ស្ថាប័នចម្លងពីបារាំង នឹង វប្បធម៌ខ្មែរ ប៉ុន្តែ នេះ ជា អភិក្រមទំនើបកម្ម មួយបែបដែល ពុំបានផ្ដល់សន្ទុះ សេដ្ឋកិច្ចអ្វីប៉ុន្មាន ទៅ ឲ្យកម្ពុជា ទេ ព្រោះតាមការពិត គឺជាស្ថាប័ន ដែលចម្លងចេញពី នៃ បណ្ដា ប្រទេស កុម្មុយនិស្ត ហើយដែលគ្មានការបែងចែកអំណាច ។ រដ្ឋ ក្ដាប់ អំណាចសេដ្ឋកិច្ច យ៉ាងណែន ជាហេតុធ្វើឲ្យ អំពើពុករលួយ រីករាលដាល នៅក្នុងស្ថាប័ន នានា ។ ការប្រជែងរវាង សេដ្ឋកិច្ចរដ្ឋ និង សេដ្ឋកិច្ចឯកជន បានត្រឹមធ្វើឲ្យសេដ្ឋកិច្ចទាំងមូលបាត់បង់នូវ សន្ទុះដើម តែប៉ុណ្ណោះ ។

របបនយោបាយ ជំនាន់ «សង្គមរាស្ត្រនិយម»

នៅក្នុងរយៈពេល ៩០ ឆ្នាំ ក្រោមការគ្រប់គ្រង របស់ «អាណាព្យាបាលបារាំង» ប្រទេសកម្ពុជា បានឆ្លងកាត់រាជ្យស្ដេច ៤ អង្គ គឺ ព្រះបាទ នរោត្តម (១៨៦០-១៩០៤) ដែលមានព្រះនាមដើម អង្គ វត្ដី ព្រះបាទស៊ីសុវត្ថិ (១៩០៦-១៩២៧) ព្រះបាទ ស៊ីសុវត្ថិ មុនីវង្ស (១៩២៧-១៩៤១) និង ព្រះបាទ នរោត្តម សីហនុ ។ គឺនៅក្នុងរាជ្យ ទី ១ (១៩៤១-១៩៥៥) នៃ ព្រះបាទ នរោត្តម សីហនុ នេះហើយ ដែលប្រទេសកម្ពុជា បានទទួល ឯករាជ្យ ពីបារាំង (៩ វិច្ឆិកា ឆ្នាំ ១៩៥៣) ។ ក្រោយពេលបាន ឯករាជ្យ ព្រះបាទ នរោត្តម សីហនុ គ្រងរាជ្យបានតែ ២ ឆ្នាំប៉ុណ្ណោះ ព្រោះ ព្រះអង្គបានដាក់រាជ្យថ្វាយទៅព្រះមាតា និង ព្រះបិតា របស់ ព្រះអង្គ ដើម្បី ចូលប្រយុទ្ធក្នុងឆាក នយោបាយ តទល់ នឹងគណបក្ស«ប្រជាធិបតេយ្យ» ។ ២ ឆ្នាំក្រោយពីនោះមកទៀត គណបក្ស «ប្រជាធិបតេយ្យ» ដឹកនាំដោយ បញ្ញវន្ត ត្រូវបែកបាក់ខ្ចាត់ខ្ចាយអស់ ។ តាំងពីពេលនោះមក សម្ដេច នរោត្តម សីហនុគ្រប់គ្រងប្រទេសដោយគ្មានដៃគូ ។ ក្រោយពេលដាក់រាជ្យ ព្រះអង្គមានព្រះរាជឋានៈជា សម្ដេចឧបយុវរាជ[៤៣] ហើយ នៅថ្ងៃ ២៣ មិនា ឆ្នាំ ១៩៥៥ ដដែលនោះ ព្រះអង្គបានបង្កើត ចលនា នយោបាយមួយ មានឈ្មោះថា«សង្គមរាស្ត្រនិយម» ។ ឥស្សរជន នយោបាយ និង បញ្ញវន្ត ដែលមាន និន្នាការ ស្ដាំ អភិរក្ស បានចូលរួមក្នុងចលនានេះ តួយ៉ាង លោក ស៊ឹម វ៉ា លោក សម សារី ជាដើម ។ នៅឆ្នាំ ១៩៦០ ព្រះអង្គត្រូវសភា

---

[៤៣] Vice-roi

ទាំងពីរតែងតាំងជាប្រមុខរដ្ឋ[៥៥] នៃប្រទេសកម្ពុជា ។ របបនយោបាយ ដែលសម្ដេច នរោត្តម សីហនុ បានបង្កើតនៅក្នុងក្របខណ្ឌ នៃ ចលនានេះ គឺរបប ដែលគ្មាន គណបក្សប្រឆាំង នៅក្នុងរដ្ឋសភា ព្រោះគណបក្សចំនួន ៩ ដែលមានពីមុន បានត្រូវរលំរលាយអស់ ដោយ ឥស្សរជន សំខាន់ៗ នៃ គណបក្សទាំងនោះ បានចូលរួមក្នុង ចលនា «សង្គមរាស្ត្រនិយម» នេះ អស់ទៅហើយ ។ ក្រោយមក ចលនា «សង្គមរាស្ត្រនិយម»នេះ ដែលកាលដើមឡើយមានតែ អ្នកស្ដាំ អភិរក្សនិយម បានទទួលសមាជិកថ្មីៗទៀត ដែលមាន និន្នាការ ឆ្វេងនិយម ឬ ក៏ កុម្មុយនិស្តតែម្ដង ក៏អាចថាបាន ។ ខាងនិន្នាការ ស្ដាំនិយមអភិរក្ស និង សេរីនិយម លោក សម សារី លោក ស៊ឹម វ៉ា លោក យ៉ែម សំបូ ។ ឯចលនា សេរីនិយម ឯករាជ្យ តាមគំរូ បស្ចិមប្រទេស មានលោក ឌុក រ៉ាស៊ី ជាអ្នកតំណាង ។ នៅឆ្នាំ ១៩៦៦ លោក ឌុក រ៉ាស៊ី និងលោក ប៉ូល លីតែសួន ដែលមិនយល់ស្របនឹងមាគ៌ានយោបាយរបស់សម្ដេច នរោត្តម សីហនុ បានបង្កើតកាសែតប្រឆាំងមួយ គឺ ទិនានុប្បវត្តិ ជាភាសាបារាំង *Phnom Penh Presse* ។ ក្រៅពីនិន្នាការ ស្ដាំ អភិរក្ស និង សេរីនិយម តាមបែបបស្ចិមប្រទេស គេឃើញមាន ចលនា របស់បញ្ញវន្តឆ្វេងនិយម ដែលតំណាងដោយ លោក ចៅ សេង

[៥៥] បើនៅក្នុងរបប សាធារណរដ្ឋ គឺ ប្រធានាធិបតី ។ អ្នកវិភាគខ្លះយល់ថា គឺជា រដ្ឋប្រហារមួយដែល បានប្រព្រឹត្តទៅដោយស្ងាត់ៗ ។ របបរាជានិយម នៅដដែល ក៏ពិតមែន ប៉ុន្តែ អំណាចទាំងមូល ស្ថិតនៅក្នុងដៃប្រមុខរដ្ឋទាំងអស់ ឯព្រះមហាក្សត្រទាំងពីរអង្គដែលគ្រងរាជ្យគ្រាន់តែជានិមិត្តរូបដែលតំណាងរាជវង្សបដិបក្ខធំៗទាំងពីរ ប៉ុណ្ណោះ គឺខ្សែ នរោត្តម និង ខ្សែ ស៊ីសុវត្ថិ ។

លោក ហ៊ូ យន់ លោកខៀវ សំផន លោក ស៊ូ ណែម ។ នៅឆ្នាំ ១៩៦៦ ទិនានុប្បវត្តិ ជាភាសាបារាំង *La Dépêche du Cambodge* បាន ប្ដូរឈ្មោះ មកជា *La Nouvelle Dépêche du Cambodge* ហើយបានត្រូវលោក ចៅ សេង យកទៅប្រើធ្វើជា ឧបករណ៍ នយោបាយ សម្រាប់អ្នកឆ្វេងនិយម ដែលមាននិន្នាការបែរទៅរក បដិវត្តន៍ចិន បន្ទាប់ពីលោកស៊ឹម វ៉ា ចេញបាត់ទៅ ។ នៅ«សម័យ សង្គមរាស្ត្រនិយម» (១៩៥៥-១៩៦៩)នោះ អ្នកប្រកាន់និន្នាការបដិបក្ខទាំងពីរប្រយុទ្ធគ្នាយ៉ាងខ្លាំងក្លានៅក្នុងរដ្ឋសភា ក៏ដូចជានៅក្នុងរដ្ឋាភិបាល «សង្គមរាស្ត្រនិយម» នៅក្នុងវិស័យសិក្សាធិការជាតិ ក៏ដូចជានៅក្នុងវិស័យ សារព័ត៌មាន ជាហេតុធ្វើឲ្យមានការផ្លាស់ប្ដូររដ្ឋាភិបាល ជាញឹកញាប់ ។ ទន្ទឹមនឹងដំណើរការ នៃ ស្ថាប័នដឹកនាំដែល កំណត់ដោយ រដ្ឋធម្មនុញ្ញ ប្រជាធិបតេយ្យ ឆ្នាំ ១៩៤៧[៥៦] សម្ដេច នរោត្តម សីហនុ បានបង្កើត ស្ថាប័នមួយចំនួនទៀត ដើម្បីសាកល្បងកាត់បន្ថយ តួនាទី នៃ អំណាចនិតិបញ្ញត្តិ ដូចជា សមាជជាតិ និង សភាប្រជាជន នៅតាមខេត្ត ជាដើម ។ គេអាចនិយាយបានថា បន្ទាប់ពី ការកែខម្រង់ រដ្ឋធម្មនុញ្ញ តាមរយៈប្រជាមតិ ថ្ងៃ ៧ កុម្ភៈ ឆ្នាំ ១៩៥៥ គឺ មួយខែ មុនការដាក់រាជ្យ របស់ព្រះអង្គ សម្ដេច នរោត្តម សីហនុបានផ្ដល់ទៅឲ្យច្បាប់កំពូលខ្មែរ នូវរបៀបគ្រប់គ្រងមួយថ្មីទៀតដែលមានលក្ខណៈប្រហាក់ប្រហែលនឹងរបប ដែលមាន នៅក្នុងប្រទេស កុម្មុយនិស្ត ។

[៥៦] រដ្ឋធម្មនុញ្ញ នេះ បានត្រូវ សម្ដេច នរោត្តម សីហនុ ធ្វើវិសោធនកម្ម យ៉ាងជំណាំ តាមរយៈ និតិក្រមចុះថ្ងៃ ១៥ ធ្នូ ឆ្នាំ ១៩៥៥ ហើយដែលត្រូវប្រកាសឲ្យប្រើ នៅថ្ងៃ ១៤ មករា ឆ្នាំ ១៩៥៦ ។

តាំងពីពេលដែល ព្រះបាទ នរោត្តម សីហនុ ដាក់រាជ្យសម្បត្តិ ហើយបង្កើតចលនា«សង្គមរាស្ត្រនិយម» ជីវិតនយោបាយនៃប្រទេសកម្ពុជា ស្ថិតនៅក្រោមឥទ្ធិពល នៃសមាជជាតិ ដែលសម្តេច នរោត្តម សីហនុ ដឹកនាំដោយផ្ទាល់ព្រះអង្គក្នុងនាមព្រះអង្គ ជាមេ ចលនានេះផង ហើយក្នុងនាមជាប្រមុខរដ្ឋផង ។ សូមកត់សំគាល់ថា «សមាជជាតិ» មានលក្ខណៈពុំខុសប៉ុន្មានពី មហាសន្និបាតបក្ស នៅក្នុងរបប ប្រទេស កុម្មុយនិស្ត ដែលគណបក្សកុម្មុយនិស្ត គ្រប់គ្រងរដ្ឋ ដោយផ្ទាល់នោះទេ ។ រីឯ ឈ្មោះ ចលនា «សង្គមរាស្ត្រនិយម» ដែលព្រះអង្គបានឲ្យឈ្មោះ ក៏ ប្រហាក់ប្រហែល នឹងពាក្យ សង្គមនិយមដែរ ។ ដូចនេះ គេអាចយល់យ៉ាងច្បាស់ អំពីគោលបំណង របស់ព្រះអង្គ គឺ ក្តាប់អំណាចរដ្ឋទាំងមូលតាមរយៈចលនា «សង្គមរាស្ត្រនិយម» របស់ព្រះអង្គ ដើម្បីឈានទៅត្រួសត្រាយមាគ៌ា នយោបាយមួយថ្មី ខុសពី របបប្រជាធិបតេយ្យ តាមបែបបទ បស្ចិមប្រទេស សម្រាប់ប្រទេស កម្ពុជា សម័យទំនើប ហើយក្នុងពេលជាមួយគ្នានោះ ស្កាត់ផ្លូវ មិនឲ្យបញ្ញវន្តដែលនិយមលទ្ធិប្រជាធិបតេយ្យសេរីនិយម ចូលមកក្នុងឆាកនយោបាយបានផង ។ មិនតែប៉ុណ្ណោះព្រះអង្គ ក៏មានគោលដៅមួយទៀតដែរ គឺកាត់បន្ថយឥទ្ធិពល ពួកគហបតីដែលជាមូលដ្ឋាន នៃអ្នកនយោបាយសេរីនិយម ។ នៅក្នុងគោលដៅនេះ គេសង្កេតឃើញថា ព្រះអង្គខំធ្វើអ្វីគ្រប់បែបយ៉ាង ដើម្បី បន្ទន់ល្បឿននៃ អភិក្រម សេរីកម្ម សេដ្ឋកិច្ច ឲ្យបានច្រើនបំផុតៗ បើគេមិននិយាយពីការលុបបំបាត់ចោលបន្តិចម្តងៗនូវ គោលការណ៍បែងចែកអំណាច តាមបែបបទ លទ្ធិប្រជាធិបតេយ្យ សេរីនិយមទេនោះ ការខំប្រឹងប្រែងនេះ ក៏បានកាត់បន្ថយឥទ្ធិពល ដ៏ខ្លាំងមហិមា នៃ អ្វី

ដែលគេហៅថា «អ្នកមូលធននិយម» ផងដែរ ។ បញ្ហាដែលចោទ គឺថា តើឲ្យ អ្នកមូលធននិយម ក្តាប់សេដ្ឋកិច្ច ឬមួយ ត្រូវឲ្យរដ្ឋក្តាប់សេដ្ឋកិច្ច តែម្តង ? ប៉ុន្តែដោយមន្ត្រីជាអ្នកដឹកនាំសេដ្ឋកិច្ច ការអភិវឌ្ឍន៍ ក៏ចុះថយជាលំដាប់ ដូចនៅក្នុងរបប សេដ្ឋកិច្ចរដ្ឋ នានាដូច្នេះដែរ ។ មួយវិញទៀត ដោយ នយោបាយក្រៅប្រទេស កាត់ផ្តាច់ ទំនាក់ទំនងចេញពី សហរដ្ឋ អាមេរិក សេដ្ឋកិច្ចខ្មែរនៅពេលនោះ ក៏បាត់បង់សន្ទុះអភិវឌ្ឍន៍ របស់វាជាច្រើនកម្រិត ។ នៅថ្ងៃ ១៨ មិនាឆ្នាំ ១៩៧០ សភាទាំងពីរបានទម្លាក់សម្តេច នរោត្តម សីហនុ ពីតួនាទីព្រះអង្គជាប្រមុខរដ្ឋ ដោយមូលហេតុនយោបាយមួយ ដ៏ក្តៅគគុកនៅពេលនោះ គឺការដែលកងទ័ពវៀតមិញ និងវៀតកុងបាន យកទឹកដីខ្មែរ ទៅប្រើប្រាស់ ដើម្បីប្រយុទ្ធ នឹង កងទ័ពអាមេរិក នៅប្រទេសវៀតណាម ។ ក្រោយការទម្លាក់សម្តេច នរោត្តម សីហនុ ប្រទេសកម្ពុជា ក្រោមការដឹកនាំ របស់ឧត្តមសេនីយ៍ លន់ នល់ និងសិរិមតៈ ដែលមានការគាំទ្រ ពីសហរដ្ឋ អាមេរិក បានជ្រើសរើសយក របប សាធារណរដ្ឋ សម្រាប់គ្រប់គ្រងប្រទេស ។ ប៉ុន្តែពួកខ្មែរក្រហម ក្រោមកិត្យានុភាព របស់សម្តេច នរោត្តម សីហនុ បានវាយរំលំរបបនេះនៅថ្ងៃ ១៧ មេសា ឆ្នាំ ១៩៧៥ ។ តាំងពីពេលនោះមក ប្រទេសកម្ពុជា ធ្លាក់ទៅក្នុងជ្រោះ នយោបាយមួយដ៏មហាសែនជ្រៅ រហូតមកដល់ឆ្នាំ១៩៩២-៩៣ គឺ ពេលដែលអង្គការ សហប្រជាជាតិ ធ្វើអន្តរាគមន៍ នៅកម្ពុជា ។

ការប្រយុទ្ធក្នុងឆាកនយោបាយ
របស់ សម្ដេច នរោត្ដម សីហនុ

ដូចយើងបានឃើញជាហូរហែរួចមកហើយ ចាប់តាំងពីឆ្នាំ១៩៣៦ មក បញ្ញវន្តខ្មែរ បានធ្វើការតស៊ូប្រឆាំង នឹងបារាំង យ៉ាងខ្លាំងក្លា តាមរយៈចលនាតស៊ូផ្សេងៗ។ ចលនាខ្លះ ផ្អែកទៅលើគំនិត ជាតិនិយម[៤៦] សុទ្ធសាធ ខ្លះ ប្រាថ្នាចង់រំដោះ ប្រទេស ពីបារាំងផង ហើយ ផ្ដល់ទៅឲ្យស្រុកខ្មែរ នូវប្រព័ន្ធដឹកនាំ ប្រជាធិបតេយ្យផង ។ ខ្លះទៀត ជាសាខានៃចលនាកុម្មុយនិស្ដឥណ្ឌូចិនតែម្ដង ។ បញ្ញវន្តអ្នកជាតិនិយម ជាអ្នកចង់រក្សា វប្បធម៌ខ្មែរ ទាំងស្រុង ពោលគឺរបៀបរបបរស់នៅ របៀបគិតពិចារណា និង ដឹកនាំប្រទេសតាម បែបបទ ប្រពៃណីខ្មែរ ។ រីឯអ្នកប្រជាធិបតេយ្យជំនាន់ទី ១ ដែលភាគច្រើនជាបញ្ញវន្តដែលបានទៅសិក្សានៅប្រទេសបារាំង គេចង់ ធ្វើការកែទម្រង់គ្រប់វិស័យ គឺទាំង វិស័យស្ថាប័នគ្រប់គ្រងប្រទេស ទាំងវិស័យ ចិត្តគំនិត និង ការអភិវឌ្ឍន៍ ។ អ្នកប្រជាធិបតេយ្យជំនាន់ទី ២ ដែលច្រើនតែជា

[៤៦] អ្នកអង្គម្ចាស់នរោត្ដម ចន្ទរង្សី និង លោក សឺន ង៉ុក ថាញ់ បានត្រូវអ្នកសង្កេតការណ៍ខ្លះចាត់ទុកជាស្ថិតនៅក្នុងចរន្តនេះ ។ បញ្ញវន្តភាគច្រើនដែលធ្វើការតស៊ូ ក្នុងជួរគណបក្ស «ប្រជាធិបតេយ្យ» ធ្វើការទាមទារឯករាជ្យផង ហើយចង់បាន លទ្ធិប្រជាធិបតេយ្យផង ។ អ្នកតស៊ូមួយចំនួន ស្ថិតនៅក្នុង ចលនា បក្សកុម្មុយនិស្ដ ឥណ្ឌូចិន ដែល ហូ ជីមិញ បានបង្កើតនៅឆ្នាំ ១៩៣០ ។

អ្នកដែលបាន ធ្វើការសិក្សានៅស្រុកបារាំងដូចអ្នកជំនាន់ទី ១ ដែរ ចង់ប្រែក្លាយស្រុកខ្មែរ ឲ្យទៅជាប្រទេសដែលកាន់លទ្ធិសង្គមនិយមតែម្ដង ។ បញ្ហាដែលចោទឡើងនៅពេលនោះ គឺ បដិភាទកម្ម រវាង វប្បធម៌ខ្មែរ នឹង ក្រឹត្យក្រម រីកចម្រើន តាមបែបបទ បស្ចិមប្រទេស ឬ តាមបែបបទ ប្រទេសកុម្មុយនិស្ដ ។ ចំពោះបញ្ញវន្ត ជាតិនិយម ជាពិសេស ចំពោះ បញ្ញវន្ត អភិរក្សនិយម វប្បធម៌ខ្មែរ មានលក្ខណៈសម្បត្តិគ្រប់គ្រាន់ សម្រាប់ធ្វើដំណើរឆ្ពោះទៅរកភាពសម័យទំនើប ទោះបីត្រូវរក្សាស្ថាប័នដឹកនាំចាស់ក្ដី ។ សូមកត់សំគាល់បន្ថែមថា បញ្ញវន្តអភិរក្សនិយម ដែលបានទៅធ្វើការសិក្សា នៅប្រទេសបារាំង ច្រើនមាននិន្នាការទៅរកបស្ចិមប្រទេស[៤៧] ។ បញ្ហាសំខាន់របស់អ្នកទាំងនេះ ក៏ដូចជារបស់ចលនាតស៊ូទាំងអស់ដែរ គឺរំដោះខ្លួនចេញពី ការគ្រប់គ្រង របស់ បារាំង ។ ចំពោះអ្នកដែលចង់ធ្វើការកែទម្រង់ គឺត្រូវរំដោះខ្លួនពីបារាំងផង ហើយរៀបចំស្ថាប័នគ្រប់គ្រង ប្រទេសទៅតាមប្រព័ន្ធប្រជាធិបតេយ្យ តាមបែបបារាំងផង ។ ក្រោយសម័យលោក សឺន ង៉ុក ថាញ់ ដែលបុកមុខព្រួញតែមួយ - គឺ ការដេញបារាំងចេញពីស្រុកខ្មែរតែប៉ុណ្ណោះ ទោះត្រូវចងសម្ព័ន្ធភាព ជាមួយ ចក្រភពជប៉ុន ដែលកាលនោះកំពុងវាតទឹកដី នៅអាស៊ីអាគ្នេយ៍ ក៏ដោយក្ដី - ការតស៊ូរបស់ បញ្ញវន្តខ្មែរ

[៤៧] កាលដើមឡើយ សម្ដេច នរោត្ដម សីហនុ ក៏មាន និន្នាការ បែបនេះដែរ ប៉ុន្តែក្រោយមក ព្រះអង្គបែរទៅរករបៀប សង្គមនិយមវិញ ។ ផ្ទុយទៅវិញ អ្នកអង្គម្ចាស់ នរោត្ដម ចន្ទរង្សី រក្សានិន្នាការស្ដាំ អភិរក្សនិយមដដែល ។ នៅពេលទម្លាក់សម្ដេច នរោត្ដម សីហនុ អ្នកអង្គម្ចាស់ នរោត្ដម ចន្ទរង្សី បានចូលរួមចំណែកក្នុងការកសាងរបប សាធារណរដ្ឋខ្មែរ ។

ក្រោមការដឹកនាំ របស់ គណបក្ស «ប្រជាធិបតេយ្យ» មានលក្ខណៈ ជាការតស៊ូ ដែលមានមុខព្រួញពីរ ក្នុងពេលជាមួយគ្នា គឺ ដើម្បីទាមទារឯករាជ្យពីបារាំងផង ហើយ ប្ដូររចនាសម្ព័ន្ធប្រទេសផង ។ ប៉ុន្តែគ្មានអ្នកណាម្នាក់ហ៊ាននិយាយឲ្យបានច្បាស់ អំពីការវិវត្តន៍ឆ្ពោះទៅរករបបសាធារណរដ្ឋទេ ព្រោះសង្គមខ្មែរនៅជំនាន់នោះ ពុំទាន់រំដោះខ្លួនផុត ពីការមានជំនឿ ដ៏មោះមុតទៅលើតួនាទីដឹកនាំជាសក្ការៈរបស់ព្រះមហាក្សត្រឡើយ ។ ចំពោះបណ្ដាជនខ្មែរជាទូទៅ ព្រះមហាក្សត្រ គឺជា ព្រះអាទិទេព ជាអ្នកមានបុណ្យដែលចុះពីទេវលោកមកជួយយកអាសា និង គ្រួតត្រាមនុស្សលោក ។ ដូចនេះ ការប្រមាថ ចេស្ដាព្រះមហាក្សត្រ ជាអំពើខុសឆ្គងមួយដែលមានទោសធ្ងន់ធ្ងរ ។ គឺនៅក្នុងន័យនេះហើយដែលក្រោយការបាត់បង់ជីវិត របស់អ្នកអង្គម្ចាស់ យុត្តិវង្ស ព្រះបាទនរោត្តម សីហនុ បានឆ្លៀតឱកាសដណ្ដើមយកអំណាចពីគណបក្ស «ប្រជាធិបតេយ្យ» បានវិញ ជាពិសេសនៅពេលដែលព្រះអង្គចាប់ផ្ដើមធ្វើ «ព្រះរាជបូជនីយកិច្ច ទាមទារឯករាជ្យ» (croisade royale pour l'Indépendance) ពីបារាំង» ។

នៅក្នុងការធ្វើទំនើបកម្មប្រទេសកម្ពុជា អ្វីដែលព្រះមហាក្សត្រខ្មែរ ព្រះបាទនរោត្តម សីហនុ បារម្ភខ្លាំងជាងគេ គឺការបែងចែកអំណាចតាមលទ្ធិប្រជាធិបតេយ្យ របៀបបស្ចិមប្រទេស និង តួនាទី ដ៏សំខាន់នៃពួក អ្នកមូលធននិយមដែលក្ដាប់សេដ្ឋកិច្ចប្រទេស ។ នៅអឺរ៉ុប គឺពួកមូលធននិយមនេះហើយដែលតំណាង «វណ្ណៈគហបតី»(la bourgeoisie) ហើយដែលជាអ្នកមានអំណាចពិតប្រាកដ នៅក្នុងសង្គម សេរីនិយម ។ ដូចការយល់ឃើញរបស់ ម៉ាក្ស និង អង់ហ្គែល អ៊ីចឹងដែរ សម្ដេច នរោត្តម សីហនុ ពុំចង់ឲ្យ

វណ្ណៈគហបតីនេះ កាន់អំណាចទេ ព្រោះព្រះអង្គ ខ្លាចអ្នកទាំងនេះក្ដាប់អំណាចនៅពេលដែលមានការរីកចម្រើន ផ្នែកឧស្សាហកម្ម ។ ដើម្បីកំចាត់ ការវិវត្តន៍ នេះ ព្រះអង្គ ក៏ដាក់រាជ្យចូលប្រយុទ្ធក្នុងឆាកនយោបាយ ដើម្បីយកជ័យជំនះ ឲ្យបានមុនជាស្រេច កុំឲ្យបដិវត្តន៍ គហបតី វាយរំលំបាន ហើយ ជួយចលនា បញ្ញវន្តឆ្វេងនិយម ឲ្យវាយរំលំ វណ្ណៈគហបតី ។ ដើម្បី ចៀសវាងកុំឲ្យបដិវត្តន៍ កុម្មុយនិស្ត យកអំណាចបាន ព្រះអង្គក៏រកបង្អែក ពីសំណាក់ចិនកុម្មុយនិស្ត ដែលនៅពីក្រោយខ្មែរកុម្មុយនិស្ត ។ ប៉ុន្តែជាការឥតប្រយោជន៍ ។ សម្រេចសម្រួចទៅ កាលបើវាយរំលំពួកគហបតីបានហើយ ពួកខ្មែរក្រហម យកអំណាចសម្រាប់ពួកគេតែម្ដង ។ តួនាទីរបស់សម្ដេច នរោត្តម សីហនុ នៅក្នុងចលនាកុម្មុយនិស្តខ្មែរបានត្រូវបង្រួមមកត្រឹម ជាយុទ្ធវិធី របស់ ពួកកុម្មុយនិស្ត ដើម្បីសម្រួលដល់ការវាយរំលំក្រុមខ្មែរដែលមាន និន្នាការស្ដាំ អភិរក្សតែប៉ុណ្ណោះ ។ រីឯបដិវត្តន៍ កុម្មុយនិស្តខ្មែរវិញ ទោះខាងវៀតណាម ឬខាងចិនក្ដី ក៏បានត្រឹមបម្រើអនុត្តរភាពនៃប្រទេសកុម្មុយនិស្ត ទាំងពីរនេះតែប៉ុណ្ណោះ ។

នៅចន្លោះឆ្នាំ១៩៦០-១៩៧៥ ក្រោយពេលដែលសម្ដេច នរោត្តម សីហនុ ប្រមុខរដ្ឋ ដ៏ មានអំណាច នៃប្រទេសកម្ពុជា ទាស់ទែងយ៉ាងខ្លាំង នឹង លោក សម សារី បញ្ញវន្តស្ដាំអភិរក្សនិយមម្នាក់ ដែលប្រឆាំង នឹង នយោបាយ បម្រើបក្សសម្ព័ន្ធកុម្មុនិស្ត របស់សម្ដេច នរោត្តម សីហនុ ប្រទេសកម្ពុជា ផ្ដាច់ខ្លួនបន្តិចម្ដងៗ ពី លោកសេរី ជាពិសេស ពី សហរដ្ឋអាមេរិក ។ គឺនៅពេលនោះហើយដែល បញ្ញវន្តឆ្វេងនិយម មានជាអាទិ៍ លោក ខៀវ សំផន លោក ចៅ សេង លោក ហ៊ូ យន់ លោក ហ៊ូ និម

លោក ស៊ូ ណែម អែបសម្តេច សីហនុ យ៉ាងខ្លាំង ដើម្បីវាយបំបាក់ អ្នកស្តាំនិយមអភិរក្សដែលមានឧត្តមសេនីយ៍ លន់ នល់ និងអ្នកអង្គម្ចាស់ ស៊ីសុវត្ថិ សិរីមតៈ ជាបង្អែក ។ តាមការពិតនៅពេលនោះ អ្នកឆ្វេងនិយម ទាំងនោះដែលមានចិននៅពីក្រោយ រង់ចាំតែពេលវេលារបស់ពួកគេ តែប៉ុណ្ណោះ ព្រោះចលនា របស់ពួកគេ កំពុងតែរីកចម្រើនយ៉ាងខ្លាំង ក្រោមការដឹកនាំ របស់ សាឡុត ស (ប៉ុល ពត) និង អៀង សារី ។ នៅថ្ងៃ ១៧ មេសា ឆ្នាំ ១៩៧៥ ខ្មែរក្រហមបានវាយរំលំ របប សាធារណរដ្ឋ របស់ ឧត្តមសេនីយ៍ លន់ នល់ ប៉ុន្តែពុំបានប្រគល់អំណាចមកឲ្យសម្តេចនរោត្តម សីហនុ ទេ ។ នៅពេលដែលកងទ័ពវៀតណាម ចូលឈ្លានពាន ប្រទេស កម្ពុជា វាយរំលំរបប ប៉ុល ពត នៅថ្ងៃ ៧ មករាឆ្នាំ១៩៧៩[៥៨] ពួកខ្មែរក្រហម ក៏យកព្រះអង្គទៅប្រើសាជាថ្មីទៀត។ បន្ទាប់ពីសហភាព សូវៀត រលំរលាយទៅ នៅឆ្នាំ ១៩៩០ ប្រទេសមហាអំណាច ក៏បញ្ចប់សង្គ្រាម[៥៩] នៅក្នុងតំបន់ ហើយ ចិន ក៏ត្រូវរ៉ូវនឹងវៀតណាមវិញ ។ សម្តេច នរោត្តម សីហនុ ក៏ចាប់ដៃសហការជាមួយ លោក ហ៊ុន សែនដែលស្ថិតនៅជាកូនអុក របស់

៥៨ នៅក្នុងបរិបទ ភូមិសាស្រ-នយោបាយ ទំនាស់រវាង ខ្មែរក្រហមខាងចិន នឹងខ្មែរក្រហមខាងវៀតណាម ជាទំនាស់រវាង ចិន នឹង សហភាពសូវៀត ។ ថ្ងៃ ១៧ មេសាឆ្នាំ ១៩៧៥ ជាថ្ងៃជ័យជំនះ របស់បដិវត្តន៍ ចិន នៅកម្ពុជា រីឯ ថ្ងៃ ៧ មករាឆ្នាំ ១៩៧៩ ជាជ័យជំនះ របស់ បដិវត្តន៍ វៀតណាមដែលមាន សហភាពសូវៀត នៅពីក្រោយ ។

៥៩ សន្និសីទ អន្តរជាតិ ទីក្រុង ប៉ារីសឆ្នាំ ១៩៨៩. កិច្ចព្រមព្រៀងទីក្រុងប៉ារីស ឆ្នាំ ១៩៩១ និង អន្តរកាល របស់អង្គការ សហប្រជាជាតិនៅឆ្នាំ ១៩៩២-១៩៩៣ ។

ទីក្រុងហាណូយបន្តមកទៀត ។ សាជាថ្មីម្តងទៀត សម្តេច នរោត្តម សីហនុ ទ្រង់សង្ឃឹមថា នឹងបានគ្រប់គ្រង ប្រទេស កម្ពុជាវិញ ប៉ុន្តែនៅទីបំផុត បានទទួល ត្រឹមតួនាទីកិត្តិយសប៉ុណ្ណោះ ។ នៅចុងឆ្នាំ ២០០៤ ព្រះអតីតអគ្គមគ្គទេសក៍ ខ្មែរ ដ៏ឆ្នើមនេះ ហើយដែលត្រូវទទួលកិត្តិយស ជា «វីរបុរសនៃ ឯករាជ្យជាតិ» និង ជា «ព្រះវិរក្សត្រ» គ្មានជម្រើសអ្វីទៀតក្រៅពីដាក់រាជ្យទៅវិញឡើយ ។